

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

16e jaargang nr. 3, 2005

NIEUWSBLAD van de HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE en TIENHOVEN

ISSN: 1569-7800

De Vereniging is gevestigd in Ameide en heeft haar domicilie in het oude Stadhuis aldaar. Ze is opgericht op 13 december 1989 en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel onder nummer 40324336.

BESTUUR

Voorzitter	H. van den Heuvel, Voorstraat 99	4132 AP Vianen	☎ 0347 355180
Vice-voorzitter	J.D.C. Laroo, Voorstraat 8	4233 EA Ameide	☎ 0183 602026
Secretaris	G.W. Groenendijk, De Bogerd 3	4233 GN Ameide	☎ 0183 601886
Penningmeester	J. Stasse, De Bogerd 19	4233 GN Ameide	☎ 0183 602488
Alg. adjunct	J.A. Maatkamp, Lekdijk 18	2769 GA Langerak	☎ 0183 602071
Lid	C.J. Neels, Doelakkerweg 32	4233 HE Ameide	☎ 0183 601320
Lid	C. Rijnhout, De Kooi 25	4233 GP Ameide	☎ 0183 602648
Lid	vacature		

ERELEDEN

A.M. den Oudsten

G. Streefkerk; tevens adviseur van het bestuur

P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

G.W. Groenendijk, email: info@ameide-tienhoven.nl

internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

C.J. Neels

J.D.C. Laroo

REDACTIEADRES NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann

h.j.beckmann@planet.nl

G.W. Groenendijk

gert.groenendijk@planet.nl

J.D.C. Laroo

hv@laroo.net

A. Tukker

P. Will

p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse

CONTRIBUTIE

Deze bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekening nummer 301952248 van de Rabobank te Ameide t.n.v. de penningmeester van de vereniging. Opzegging van lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

Foto omslag: Voorstraat 5 te Ameide

Inhoud Nieuwsblad, 2005, jaargang 16, no. 3

- 3 Inhoudsopgave en woord vooraf
- 4 Verenigingsnieuws: Gert Groenendijk
- 7 Rijksmonumenten en beeldbepalende panden in Ameide en Tienhoven:
Herman Beckmann
- 12 Markante panden in Ameide en Tienhoven: Hans van den Heuvel
- 12 Onderhoud monument bedreigd door wet: Dirk van Harten
- 13 De voormalige bewoners van het huidige Waterschapshuis te Ameide:
Ellen de Bruijn-ter Denge en Dr. Co de Bruijn
- 18 Het Logement in Ameide: A. J. Busch
- 25 Dichter Theo van Ameide dichterbij: Paul Will
- 28 Prof. Mr. Dr. Johan Hendrik Labberton (pseudoniem Th. van Ameide):
Herman Beckmann
- 38 Oost west, thuis minder best: Ellen de Bruijn-ter Denge en Dr. Co de Bruijn
- 49 Biografie van Dr. J.H. de Bruijn (Co) en zijn vrouw Ellen de Bruijn-ter Denge:
G.J. ter Denge
- 52 Affiche Expositie Nico Jesse

VAN DE REDACTIE

In deze aflevering van het Nieuwsblad starten wij met de serie over de monumenten die wij in Ameide en Tienhoven hebben.

Het eerste monument dat besproken wordt is het Waterschapshuis of Logement aan de Voorstraat. Sinds een twintigtal jaren is het weer particulier bezit. Het echtpaar de Bruijn en de heer Busch bespreken in hun artikelen, wie de bewoners waren van 1601 tot 1983. Het artikel van het echtpaar De Bruijn verscheen in Nederlandse Historiën, vol. 20 (1986). Het artikel van de heer Busch werd eerder gepubliceerd in het Jaarboek 1983 Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Het echtpaar de Bruijn schrijft over het turbulente leven van een burgemeesterszoon uit Ameide in hun artikel 'Oost west, thuis minder best' zoals eerder verscheen in Nederlandse Historiën, vol. 24 (1990).

Omdat het echtpaar de Bruijn overleden is, heeft de redactie de broer van Ellen de Bruijn gevraagd een kleine biografie over hen te schrijven. De heer G.J. ter Denge heeft hier positief aan meegewerkt.

Paul Will en Herman Beckmann schrijven over Prof. Mr. Dr. Labberton die onder het pseudoniem Theo van Ameide vooral gedichten publiceerde.

De huidige bewoner van het Waterschapshuis is de beeldend kunstenaar Gert Strengholt. Hij heeft een litho gemaakt van Ameide-stadswandeling. U vindt een afbeelding van deze litho in dit blad.

Verenigingsnieuws

In memoriam: Eimert Hermanus den Hartog (1942-2005)

In het Beatrixziekenhuis te Gorinchem overleed op zaterdag 9 juli op 63-jarige leeftijd Eimert Hermanus den Hartog, bestuurslid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Vijf dagen later werd in de Gereformeerde Sionkerk aan de Prinsengracht te Ameide een afscheidsdienst gehouden, waar de voorzitter van onze vereniging, Hans van den Heuvel, een van de sprekers was. Hij zei bij die gelegenheid het volgende:

Anders dan gewoonlijk spreek ik vandaag met – naar ik aanneem – merkbare emotie. Dat komt omdat Eimert den Hartog en ik elkaar heel lang hebben gekend. Bijna zestig jaar. In 1947 gingen wij beiden naar de net opgerichte Christelijke Kleuterschool in het toenmalige Verenigingsgebouw aan de J.W. van Puttestraat. Na veelvuldig in de zandbak te hebben gespeeld en matjes te hebben gevlochten, vormden wij een jaar later met 21 andere jongens en meisjes de eerste klas van de School met de Bijbel aan de Fransestraat. Voorzover ik heb kunnen nagaan, zijn zes onzer inmiddels niet meer in leven. Dat stemt droef.

Bij het verlaten van de lagere school in 1954 gingen onze wegen uiteen. Dat betekende overigens niet dat er een einde kwam aan de contacten, ook al omdat ik met enkele onderbrekingen in Ameide en Tienhoven bleef wonen. Door mijn vertrek naar Voorburg in 1969 verloren wij elkaar echter goeddeels uit het oog.

Dat werd anders toen ik vorig najaar voorzitter werd van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, waarvan Eimert al eerder bestuurslid was geworden. Bij onze hernieuwde kennismaking pakten wij de draad weer op. Ik vond dat hij in tussenliggende periode oud was geworden, maar dat gold voor mij ongetwijfeld ook.

In *een* opzicht was Eimert zeker niet veranderd: hij was in hart en nieren een rasechte Ameidenaar gebleven, die veel voor de locale gemeenschap heeft gedaan en betekend. Daarenboven behoorde hij tot de categorie mensen, van wie de evangelist Mattheus heeft aangegeven dat zij “de aarde zullen beërven”: de zachtmoedigen. Moge Eimert den Hartog daarom de geschiedenis ingaan als een “zachtmoedige Ameidenaar”.

Excursie Montfoort

Op zaterdag 3 september was de excursie naar Montfoort. We hebben kennis kunnen nemen van de rijke geschiedenis van dit stadje en hebben onder kundige leiding de binnenstad verkend. Montfoort heeft nog een aantal interessante objecten uit haar roemruchte verleden: o.a. een oude stadsmuur, een stadsmolen, de Commanderie, de St. Janskerk en de restanten van groot kasteel. Na afloop hebben we nog een gezellig afscheidsdrankje genuttigd.

Aankondiging lezing dijkdoorbraken en wielen

Op dinsdag 25 oktober 2005 om 20.00 uur is er een lezing gepland in het Spant te Ameide. (let op: de locatie is anders dan gebruikelijk). Dijkdoorbraken en wielen zijn overigens slechts één aspect, in ruimer verband zal aandacht worden besteed aan veranderingen van het rivierlandschap tussen Rijn en Waal door de tijd heen. De lezing geschiedt deels aan de hand van dia's en deels door een powerpoint-presentatie. De lezing wordt gegeven door de heer Ferdinand van Hemmen, landschapshistoricus. De heer Van Hemmen is momenteel bezig met een studie naar de dijkdoorbraakkolken in Midden-Nederland. Daarbij komen ook de wielen in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard in het zoeklicht. Het is een geweldig

fascinerende studie die fiks kan bijdragen aan de versterking van de culturele identiteit van de ruimte in Nederland. De toegang is voor onze leden gratis. Niet-leden betalen een bijdrage van €1,50

Open Monumentendag

Dit artikel is geschreven voor de Open Monumentendag op zaterdag 10 september 2005. Tijdens deze dag zal in het Stadhuis uitgebreid aandacht zijn besteed aan genealogie of stamboomonderzoek. Door de genealogische werkgroep is de laatste jaren veel energie en tijd gestoken in het toegankelijk maken van de doop-, trouw- en begraafboeken van Ameide en Tienhoven. Alle namen die voorkomen in deze boeken zijn verwerkt in de computer, op deze manier kan heel snel worden gezocht naar namen die voorkomen in deze boeken. We noemen dit een elektronische klapper op de doop-, trouw- en begraafboeken. Ook de originele teksten van deze boeken zijn beschikbaar, omdat daarvan scans zijn gemaakt. De resultaten van deze werkzaamheden zijn op deze dag worden gepresenteerd met gebruikmaking van computers. Door de genealogische werkgroep is een CD-rom samengesteld waarop deze elektronische klappers en de gescande boeken zijn opgenomen. De CD-rom is tijdens te koop. De prijs bedraagt vijftien euro voor leden van de Historische Vereniging en twintig euro voor niet-leden.

Ook de verzameling familiekaarten zullen worden vertoond op deze dag. Het gaat daarbij om geboortekaartjes, trouwkaarten en overlijdenskaarten. Ook bedankkaartjes en andere familieberichten horen bij deze verzameling. Voor stamboomonderzoek binnen Ameide en Tienhoven geven deze kaarten waardevolle informatie. Met uw hulp kan deze verzameling worden uitgebreid. Tussen uw oude papieren zijn wellicht kaarten aanwezig die u zou willen afstaan aan de Historische Vereniging.

In de gemeente Zederik wordt veel aan genealogie of stamboomonderzoek gedaan. Ook Hans Zijderveld uit Nieuwland is daar intensief mee bezig. Hij werkt samen met de genealogische werkgroep van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Hij is gereed met het invoeren in de computer van de gegevens van de Burgerlijke Stand van alle dorpskernen binnen Zederik. In het Stadhuis staat tijdens de Open Monumentendag een computer opgesteld waarmee kan worden gezocht naar uw voorouders.

Nieuwe leden

Het aantal leden van onze vereniging is sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad toegenomen van 261 tot 273.

De nieuwe leden zijn:

Mevrouw N.C. Crezée-van Nes	Amersfoort
F.J. Dietz	Bodegraven
L. Friedrich	Ameide
J. Haringsma	Lexmond
J.L. den Hartog	Olburgen
A. Mesker	Meerkerk
Mevrouw J. Mudde-Crezée	Alkmaar
A. Pek	Ameide
Mevrouw A. van der Poel-Terlouw	Hoenderloo
T. de Waardt	Tienhoven
(Ds.)H. Westerhout	Harderwijk
L. van der Zijden	Ameide.

Het ledental was begin vorig jaar 175. Er is dus sprake van een stijging van ruim 55 procent.

Wat we ontvangen

Van de heer en mevrouw Bakker, De Geer 1 te Ameide, een pracht van een ingelijste foto, een knaap van 1,05 x 0,65 meter.

Het is een uitvergroete ansicht van hotel "Fortuin" en komt uit het zogenaamde Van Nootenboek, in 1979 verzorgd door H.A. Voet. Heel hartelijk dank en het krijgt beslist een ereplaats in onze collectie!

Van Gieles Langerak, Prinses Marijkeweg te Ameide ontvingen we twee blikken bussen uit de oorlog. Deze bussen zijn uit de nalatenschap van Gerrit Langerak die dit voorjaar is overleden. Op de bussen is aangegeven dat deze Welfare biscuits bevatten. De bussen zijn 35 cm hoog en 24 x 24 cm breed. Hartelijk dank voor deze historische voorwerpen uit de oorlogsperiode.

Wetenswaardigheid

Door een werkgroep van de Hervormde Gemeente Ameide wordt momenteel een Gedenkschrift persklaar gemaakt over de kerkbrand 1953 en de weeringebruikneming van het kerkgebouw in 1955. De deelnemers aan deze werkgroep een beetje kennende verwachten we een doorwrocht gedenkschrift met veel historische verhalen en feiten rondom de kerkbrand en wederopbouw. Met dit gedenkschrift wordt weer een stukje geschiedenis aan het papier toevertrouwd en om daarmee niet in vergetelheid te verdwijnen. De geplande verschijningsdatum van dit gedenkschrift is eind oktober a.s.

Expositie Nico Jesse

Op de achterzijde van dit Nieuwsblad is een affiche afgedrukt voor de expositie van de arts/fotograaf Nico Jesse. Plaats en bezoektijden van de expositie zijn afgedrukt op het affiche. Vorig jaar met de Paardenmarkt is het idee ontstaan om te bezien of er interesse is en materiaal voorhanden zou zijn voor het organiseren van een expositie. De reacties op dit initiatief zijn steeds zeer positief geweest en de medewerking die wordt ondervonden is overweldigend. Piet van Toor en Herman Beckmann zijn de personen die met veel enthousiasme en inzet deze expositie organiseren. Tijdens de expositie zal er ook een boek worden uitgegeven, uiteraard met fotowerk van Nico Jesse en verhalen en anekdotes over de periode dat Nico Jesse huisarts was in Ameide en Tienhoven. Deze expositie en dit boek willen we van harte bij u aanbevelen.

Rijksmonumenten en beeldbepalende panden in Ameide en Tienhoven

De gemeente Zederik heeft 109 rijksmonumenten waarvan er 44 in Ameide en 10 in Tienhoven staan. Van de 116 gemeentelijke of beeldbepalende panden in de gemeente Zederik staan er 17 in Ameide en 10 in Tienhoven.

Wat is een rijksmonument?

Deze panden zijn van rijkswege beschermde monumenten. De bescherming is geregeld in de monumentenwet en is van landelijke betekenis. Het doel is instandhouding van monumentale en cultuurhistorische waarden.

Binnen de gemeente worden beschermde rijksmonumenten aangewezen. Deze moeten tenminste vijftig jaar oud zijn. Aan de hand van criteria wordt vanuit het nationale belang afgewogen of een object, ensemble of complex in aanmerking komt voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. Deze toetsing door de monumentencommissie resulteert in een advies aan het college van Burgemeester en Wethouders.

Het besluit van het college wordt voorgelegd aan de minister. Hij beslist mede op basis van een advies van de Raad van cultuurbeheer binnen 10 maanden na de datum van de adviesaanvraag aan de gemeenteraad, dan wel indien om aanwijzing is verzocht, binnen 10 maanden na ontvangst van dat verzoek. Deze aanwijzingsprocedure is kosteloos. Voor iedere wijziging aan een beschermd rijksmonument moet men een bouwvergunning en monumentenvergunning aanvragen. Voor sommige restauraties kan een rijkssubsidie worden aangevraagd.

Wat is een gemeentelijk of beeldbepalend monument?

De bescherming van deze panden is geregeld in de gemeentelijke monumenten-verordening¹. Voor iedere wijziging aan een gemeentelijk monument moet men ook hier een bouwvergunning aanvragen.

Ook hier toetst de monumentencommissie aan de hand van criteria of een advies kan worden voorgelegd aan het college van Burgemeester en Wethouders. B&W geven binnen acht weken na ontvangst van het advies van de monumentencommissie, doch in ieder geval binnen twintig weken na ontvangst van het verzoek een beschikking over de aanwijzing.

Naast rijks- en gemeentelijke monumenten zijn er nog twee begrippen die nader toegelicht dienen te worden, namelijk; Beschermd stadsgezicht en karakteristieke panden.

Beschermd stadsgezicht

Ameide heeft een van rijkswege beschermd stadsgezicht, dit is een gebied met bijzondere stedenbouwkundige, historische en architectonische waarden. Dit komt vooral vanwege de vele monumentale panden in de stadskern. De gemeentelijke welstandnota waardeert de oude kern van Ameide en een gedeelte van Broekseweg als een bijzonder gebied en de Lekdijk in Ameide en Tienhoven, de Kerkweg en Hogewaard/Tiendweg in Tienhoven en een gedeelte van de Prinses Marijkeweg en de Zouwendijk in Ameide als gebieden met een duidelijke plus. De rest van Ameide en Tienhoven heeft de gradatie normaal gekregen. (Zie de kaart op de volgende bladzijde).

¹ De Raad der gemeente Zederik heeft de Monumentenverordening van 1994 op 4 april 2005 herzien.

Karakteristieke panden

Deze panden zijn niet wettelijk beschermd, maar de gemeente wil wel dat met de architectonische kwaliteit zorgvuldig wordt omgesprongen. De welstandscommissie kijkt met extra aandacht naar de aangevraagde wijzigingen, met als doel deze kwaliteit te behouden.

Bouwvergunning en monumentenvergunning

Bij rijks- en gemeentelijke monumenten is voor elke wijziging (bij rijksmonumenten binnen en buiten) een bouw- en monumentenvergunning nodig.

Voor karakteristieke panden in het beschermd stadsgezicht is voor gewoon binnen- en buitenonderhoud geen vergunning nodig. Maar het wijzigen van de buitengevel (kleur, materiaal) is niet vergunningsvrij. Denk bijvoorbeeld aan het vervangen van de originele voordeur, houten of stalen kozijnen vervangen door kunststof kozijnen en het schilderen of stukadoeren van bakstenen gevels.

Subsidie

De gemeente Zederik heeft op haar begroting voor gemeentelijke monumenten jaarlijks een bedrag van €11.500,= uitgetrokken. Per pand kan maximaal €3.000,= eenmalig worden gesubsidieerd tot een maximum van 25% van de totale kosten. (Zie ook onderstaande publicatie van de gemeente Zederik)

Eigenaren van rijksmonumenten kunnen een beroep doen op het Nationaal Restauratie Fonds voor het verkrijgen van een restauratiehypotheek tegen 1% rente.

Publicatie in Info Zederik in het Kontakt van donderdag 21 juli 2005:

Subsidieverordening gemeentelijke monumenten en rieten daken 2005

De raad heeft in zijn vergadering van 4 juli 2005 de Subsidieverordening gemeentelijke monumenten en rietendaken 2005 vastgesteld. In deze subsidieverordening wordt omschreven aan welke voorwaarden voldaan dient te worden om voor subsidie in aanmerking te komen*:

- Het treffen van voorzieningen aan het casco t.b.v. de restauratie van hoofdgebouwen van monumenten en bijgebouwen die zijn opgenomen op de gemeentelijke monumentenlijst.
- Het herstellen en vervangen van rieten daken van gebouwen die voor 1945 zijn gebouwd.

Deze verordening treedt 8 dagen na deze publicatie in werking en ligt vanaf heden 3 weken voor een ieder ter inzage op het gemeentehuis, afdeling VROM. Tevens vindt u de verordening op www.zederik.nl , **Nieuws/Monumentenverordeningen 2005**.

*Voorwaarden indiening 2005

Om dit jaar in aanmerking te komen voor subsidie dient aan de volgende voorwaarden te worden voldaan:

- Om voor subsidie in aanmerking te komen dienen de kosten van voorzieningen ten minste €1.000 te bedragen,
- De subsidie wordt verleend aan de eigenaar van het pand waaraan de voorzieningen worden getroffen,
- De subsidie wordt berekend over de kosten van voorzieningen, met uitzondering van de kosten waarvoor op grond van enig andere regeling subsidie in de kosten van de voorzieningen kan worden verkregen,
- De aanvraag dient te worden ingediend middels een daartoe beschikbaar formulier en dient vergezeld te gaan door een offerte.
- Eventueel kan om een plan en een onderhoudsplan gevraagd worden.
- De aanvraag dient voor 1 oktober 2005 te worden ingediend.
- De subsidie bedraagt maximaal 25% van de werkelijk gemaakte subsidiabele kosten tot een maximaal bedrag van €3.000.
- Binnen een periode van 10 jaar kunnen meerdere subsidieaanvragen voor het zelfde pand worden gehonoreerd. Echter het totaal van de toewijzingen mag het maximale subsidie bedrag van €3.000 niet overschrijden.
- De werkzaamheden mogen nog niet uitgevoerd zijn voordat de toewijzing voor subsidie is verleend.

Monumentenverordening 2005

De raad heeft in zijn vergadering van 4 april 2005 de Monumentenverordening 2005 vastgesteld. In deze verordening worden alle zaken geregeld die betrekking hebben op kerkelijke, gemeentelijke en rijksmonumenten. Bovendien wordt hierin aangegeven dat de gemeente een monumentencommissie moet aanstellen. Deze verordening treedt acht dagen na publicatie in werking en ligt vanaf heden 3 weken voor een ieder ter inzage op het gemeentehuis, afdeling VROM. Tevens vindt u de verordening op www.zederik.nl, **Nieuws/Monumentenverordeningen 2005.**

Verordening op de Monumenten-commissie 2005

Het college heeft in zijn vergadering van 1 maart 2005 de Verordening op de Monumenten-Commissie vastgesteld. In deze verordening worden alle zaken geregeld die betrekking hebben op een gemeentelijke monumenten-commissie. Deze commissie heeft als taak het college te adviseren over gemeentelijke en rijksmonumenten en beschermde stadsgezichten. Tevens geeft de commissie advies over alle subsidieaanvragen m.b.t. gemeentelijke monumenten en rieten daken. Deze verordening treedt acht dagen na publicatie in werking en ligt vanaf heden 3 weken voor een ieder ter inzage op het gemeentehuis, afdeling VROM. Tevens vindt u de verordening op www.zederik.nl, **Nieuws/Monumentenverordeningen 2005.**

De rijksmonumenten in Ameide

Benedendamsstraat 3	Café Restaurant
Benedendamsstraat 9	Woonhuis
Benedendamsstraat 11	Schuur
Dam 1	Raadhuis
Dam 2	Woonhuis
Dam 3	Woonhuis
Dam 4	Woonhuis
Dam 5	Woonhuis
Dam 8	Woonhuis
Dam 9	Woonhuis
Dam 11	Woonhuis
Fransestraat 12	Woonhuis
Kerkstraat 2	Woonhuis
Kerkstraat 4	Woonhuis
Kerkstraat 10	N. H. Kerk
Lekdijk 15a	Nutsgebouw
Nieuwstraat 1	Woonhuis
Nieuwstraat 3	Woonhuis
Nieuwstraat 4	Woonhuis
Nieuwstraat 5	Woonhuis
Nieuwstraat 6	Woonhuis
Nieuwstraat 8	Woonhuis
Nieuwstraat 10	Woonhuis
Nieuwstraat 11	Pakhuis
Nieuwstraat 12	Pakhuis
Nieuwstraat 14	Pakhuis
Nieuwstraat 16	Woonhuis
Nieuwstraat 18	Kazerne
Nieuwstraat 19	Woonhuis
Nieuwstraat 20	Woonhuis
Nieuwstraat 22	Woonhuis

Nieuwstraat 26	Woonhuis
Nieuwstraat 30	Woonhuis
Prinsengracht 26	Boerderij
Voorstraat 2	Woonhuis
Voorstraat 3	Woonhuis
Voorstraat 4	Woonhuis
Voorstraat 5	Ambachtshuis
Voorstraat 6	Woonhuis
Voorstraat 7	Kantoor
Voorstraat 8	Woonhuis
Voorstraat 9	Woonhuis
Voorstraat 10	Woonhuis
Zouwendijk 15	Kooikershuisje

De rijksmonumenten in Tienhoven.

Lekdijk 13	Boerderij
Lekdijk 14	Boerderij
Lekdijk 74	N.H. Kerk
Lekdijk 75	Veerhuis
Lekdijk 75	Schuur
Lekdijk 84	Hekpijlers
Hogewaard 4	Boerderij
Hogewaard 4	Wagenschuur
Hogewaard 4	Schuur
Hogewaard 4	Overtuin (boomgaard)

De gemeentelijke monumenten van Ameide

Dam 6	Hoekpand 17 ^{de} eeuw
Dam 7	Hoekpand 17 ^{de} eeuw
Dam 10	Hoekpand 20 ^e eeuw
Fransestraat 11	Neo-klassiek 1910
Fransestraat 15-17	
Fransestraat 18	Woonhuis 1910
Fransestraat 22	Woonhuis 1860
Fransestraat 23	Woonhuis 1920
Fransestraat 24	Voormalige school 1893
Fransestraat 26	Woonhuis 1905
Fransestraat 5	Woonhuis 1903

De gemeentelijke monumenten van Tienhoven

Hogewaard 4	Boerderij 1843
Hogewaard 12	Herenhuis 19 ^{de} eeuw
Lekdijk 2	Boerderij 19 ^{de} eeuw
Lekdijk 4	Boerderij 19 ^{de} eeuw
Lekdijk 11	Boerderij 19 ^{de} eeuw
Lekdijk 21	Boerderij 19 ^{de} eeuw
Lekdijk 29	Boerderij 18 ^{de} eeuw
Lekdijk 43	Boerderij 1915
Lekdijk 66	Arbeiderswoning
Lekdijk 84	Landhuis 1930

Bij de totstandkoming van dit artikel was de heer de Leeuw van de gemeente Zederik zeer behulpzaam.

Markante panden in Ameide en Tienhoven

Het artikel van Herman Beckmann over “Rijksmonumenten en beeldbepalende panden in Ameide en Tienhoven” is het eerste van een serie. In deze serie wordt ingegaan op allerlei bijzonderheden van de woonhuizen, boerderijen, pakhuizen, schuren en andere vormen van bebouwing, waarvan in zijn artikel gewag wordt gemaakt: de ouderdom, toegepaste bouwstijlen, vroegere bewoners en wat dies meer zij.

Duidelijk is dat aan het schrijven van artikelen van deze aard veel graaf- en spitwerk in oude documenten voorafgaat. Dit werk zal alleen dan tot resultaten leiden wanneer de redactie van het Nieuwsblad terzijde wordt gestaan door de inwoners- en oud-inwoners van Ameide en Tienhoven, die informatie willen verstrekken over de in totaal 81 (!) monumenten waarom het gaat.

Mede op grond van de zonder uitzondering positieve ervaringen die kort geleden bij de voorbereiding van de expositie - De Hoon zijn opgedaan, ben ik er zeker van dat mijn oud-plaatsgenoten zich andermaal van hun beste kant zullen laten zien. Daar komt bij dat we te maken hebben met een uitermate interessant project. Het zal u bij het lezen van het artikel van Herman Beckmann immers niet ontgaan dat bijna de helft van de 109 Rijksmonumenten van de gemeente Zederik zich in Ameide en Tienhoven bevindt!

Hans van den Heuvel

Onderhoud monument bedreigd door wet

*Dit artikel verscheen in De Volkskrant van 5 augustus 2005.
Het is geschreven door Dirk van Harten.*

De gemeente Hoorn wil dat staatssecretaris Van der Laan van Cultuur maatregelen neemt om de restauratie van rijksmonumenten veilig te stellen. Volgend jaar wordt een subsidieregeling van kracht, waarbij het accent ligt op het onderhoud van reeds gerestaureerde monumenten. Voor nieuwe restauraties is er dan bijna geen geld meer. Instellingen en gemeenten die veel monumenten bezitten, komen zo in de problemen, vreest Hoorn. In de Hoornse binnenstad staan 364 rijksmonumenten. Een groot gedeelte daarvan moet de komende jaren gerestaureerd worden, waaronder monumenten als de Oosterpoort en het Weeshuiscomplex. De kosten lopen in de miljoenen euro's. De monumenten zijn eigendom van de gemeente, kerkelijke instellingen, stichtingen of de Vereniging Hendrick de Keyser, die veel monumentale panden in Nederland bezit. Deze organisaties krijgen in 2006 bijna geen geld meer. 'Dit is desastreus voor de grote monumenteigenaren', zegt de Hoornse wethouder van Cultuur Roger Tonnaer. 'De subsidies staan in geen verhouding tot het werk dat moet gebeuren. Van der Laan moet met een deugdelijke regeling komen.

Voor de particuliere bewoner van een monumentaal pand heeft de nieuwe regeling weinig gevolgen. Een deel van de onderhoudskosten van zijn huis zijn aftrekbaar van de belasting. Ook blijft hij in aanmerking komen voor een lening tegen een laag rentetarief.

'Dat is het gekke: een rijke particulier wordt beloond, maar een instelling die een pand restaureert krijgt niets', zegt Wim Eggenkamp, directeur van Stadsherstel Amsterdam, dat honderden monumentale panden bezit. 'Terwijl juist dat de clubs zijn die de ergste gevallen restaureren.'

Hoorn heeft aangekondigd een fonds op te zetten voor de monumentenbezitters, 'als het rijk ernstig in gebreke blijft.'

De voormalige bewoners van het huidige Waterschapshuis te Ameide¹

In het jaarboek 1983 van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden wordt de geschiedenis beschreven van het pand Voorstraat 5 te Ameide over de periode dat dit in bezit is van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard.²

De benaming *logement* dankt het aan de aanvankelijke bestemming, namelijk het herbergen van hoogheemraden tijdens schouw of bij watersnood. Die beschrijving begint met de overdracht aan de dijkgraaf en hoogheemraden van de Alblasserwaard op 3 december 1759. Het huis had toen reeds een lange geschiedenis achter de rug. De overige eigenaars hebben hun bescheiden niet zo zorgvuldig bewaard als een waterschap dat pleegt te doen. Vandaar dat men voor gegevens over de periode vóór de genoemde datum hoofdzakelijk is aangewezen op minuten van overdrachts- en hypotheekakten. Omdat men toen nog geen kadastrale indeling kende, werden in deze voor schout en schepen verleden akten om de ligging en begrenzing van een perceel aan te duiden, behalve de naam van de eigenaar, ook die van de burens vermeld.

Op 12 februari 1601 werd het pand aan de westzijde van de toenmalige haven driemaal overgedragen: eerst door Willem Bernetsen alias Hertoch aan Claes Meijnsen en zijn huisvrouw Willemkens Herbetsdochter³, vervolgens door dezen aan Jacop Adriaensen Osscham⁴ en ten slotte door laatstgenoemde aan Machgiell Petersen.⁵

De koopovereenkomsten zijn niet bewaard gebleven. Wellicht zou daaruit zijn gebleken of speculatieve overwegingen dan wel gewijzigde omstandigheden van de eerste en tweede koper oorzaak zijn geweest van de doorverkoop.

Het achterste gedeelte van het perceel was toen nog in het bezit van Lucas Bernetsen Smit, eigenaar van het belendende pand aan de noordzijde.

Na diens overlijden droeg zijn weduwe Elisabeth Claesdochter, inmiddels hertrouwd met Lucas Gijsbertsen Smit, op 3 juli 1609 het '*erffken daermede sij cumparanten springhende waren achter het huys ende erve van den voornoemde Machgiel Petersen*' aan laatstgenoemde over.⁶ Het perceel ging hierdoor aan de westzijde grenzen aan een brandsloot, die in 1624 '*omme seeckere redenen van de quellinge duer den Hooge Leckedijck met consent van de burgemeesters gevult is geworden.*'⁷ Ter plaatse van deze gedempte brandsloot werd in 1661 de huidige Nieuwstraat aangelegd.⁸

Maghiell Petersen, schoenmaker van beroep, werd op 12 december 1603 aangesteld tot schepen.⁹ Na drie jaar treffen wij hem niet meer als zodanig aan en heeft hij zich blijkbaar bij zijn leest gehouden. Gingen de zaken minder goed of had hij geld nodig voor verbouwingen? De stukken geven geen antwoord op deze vragen.

Een feit is dat hij op 24 januari 1626 een plecht- of schuldbrief passeerde ten bedrage van honderd carolusguldens '*van veertich grooten Vlaems 't stuck*' à 6,5% met zijn huis als onderpand. Hypotheekgever was zijn buurman aan de zuidzijde, Goosen Jansen, die gedurende vele jaren schepen en burgemeester van Ameide was.¹⁰ Op dezelfde voorwaarden leende hij op 25 maart 1629 nogmaals fl 100, toen ten gunste van de kinderen van Edzardus Fredericus Auricanus, '*dienaer des Goddelijcken Woorts*' te Ameide, uit diens huwelijk met Elisabeth Goosens zaliger, dochter van de inmiddels eveneens overleden Goosen Jansen.¹¹

Na het overlijden van Maghiell Petersen en diens huisvrouw Lijntgen Hendricxdochter kwam het huis in bezit van hun zoon Pieter Michielsen, die zijn neef, de in Vianen wonende Pieter Fredricksen Smit, als mede-erfgenaar uitkocht.¹² Hij sloot daartoe op 11 januari 1643 een

hypotheek af van fl 400 à 6,5% ten gunste van Cornelis Adriaensen Craemer, bij wie hij op 5 januari 1644 op dezelfde voorwaarden voor nog eens fl 100 in het krijt kwam te staan.^{13 14} Ten slotte passeerde hij op 10 maart 1644 een schuldbrief van fl 40 à 5% ten gunste van de diaconie te Ameide en Tienhoven.¹⁵ Toen Pieter Michielsens het pand verkocht en het op 26 mei 1647 overdroeg aan de lakenverkoper John Coulé¹⁶, nam deze de laatstvermelde hypotheek ongewijzigd over.¹⁷ De beide schuldbrieven ten gunste van Cornelis Adriaensen Craemer van respectievelijk fl 400 en fl 100 werden vervangen door een andere, ten bedrage van fl 500 à 6,25%, die op 19 mei 1649 werd afgelost.¹⁸ Ook de beide oudste schuldbrieven van elk fl 100 werden vervangen door een andere, ten bedrage van fl 200 à 5%, toen ten gunste van Johannes Timmermans, predikant te Haastrecht, die deze vordering nomine uxorius (namens zijn huisvrouw) had geërfd uit de nalatenschap van Goosen Jansen.¹⁹ John Coulé importeerde blijkbaar stoffen uit Engeland. Dit kan worden ontleend aan een proces voor schout en schepenen van Ameide, waarbij Daniël le Seigneur, koopman te Londen, een vordering ten bedrage van 39 *pont steerlings* op hem trachtte te verhalen.²⁰ Hiervoor moest hij op 14 september 1650 zijn huis aan de Voorstraat ten onderpand stellen.²¹ Nadat hij op 4 juni 1651 zijn erf had vergroot door voor²² fl 40 een strook grond te kopen van Schalck Wiggersen, zijn toenmalige buurman aan de zuidzijde,²³ verkocht hij op 22 juni daaraanvolgende het gehele pand voor fl 2.375 aan Mr. Inssen Annia, chirurgijn te Meerkerksebroek, en droeg het huis op 24 november van dat jaar aan hem over. Men kan met recht zeggen dat het huis toen een papieren dak kreeg: de koper nam de bestaande hypotheeken over tot een totaalbedrag van fl 1.140 en passeerde nog twee schuldbrieven met het huis als onderpand, de ene ten bedrage van fl 600 à 5% ten gunste van Maertgen Aerts te Lakerveld en de andere van fl 47-10 ten gunste van de verkoper.^{24 25 26} Reeds vóór 31 juli 1654 verkocht Mr. Inssen, zoals hij in de wandeling genoemd werd, het pand voor fl 2.270 aan Gerrit Henricxsen Velroo. Laatstgenoemde loste namelijk op deze datum de hypotheek van fl 600 af bij de erfgenamen van Maertgen Aerts, waarna de overdracht van het huis aan hem plaats vond op 11 januari 1655. De nieuwe eigenaar was lakenkoper van beroep en wordt in het rechterlijk archief van Ameide in de periode 1651-1654 vermeld als schepenen.

In 1672 werd de Republiek der Verenigde Nederlanden door de koningen van Frankrijk en Engeland alsmede door de, door hen gesubsidieerde bisschoppen van Munster en Keulen de oorlog verklaard.

Lodewijk XIV deed een inval in ons land, trok over de Rijn en bedreigde met zijn leger het hart van Holland. De regenten waren radeloos, de staat reddeloos, het volk redeloos.

Op 27 november slaagde een troep van ongeveer duizend Fransen erin de bij Sluis op de dijk aangebrachte schans te doorbreken. Zij vielen Ameide binnen, *'al verwoestende en wechnemende dat sij beheerschen konden, dewijl de besettingen schandelijk een yder sijns weegs de vlucht namen.'* In het stadje vielen vijfenveertig huizen ten prooi der vlammen.²⁷

Daar de archivalia van vóór 1650 thans nog compleet aanwezig zijn, kunnen wij aannemen dat de bewaarplaats in 1672 voor het vuur gespaard is gebleven. Veel minuten van akten uit de tweede helft van de 17de eeuw moeten later verloren zijn gegaan: waarschijnlijk doordat zij niet ingebonden maar losbladig werden bewaard.

Op 1 maart 1682 legde de gerechtsbode van Ameide beslag op *'seecker erff met de steen van de affgebrande huysinge daerop, gelegen binnen deser stede aen de Voorstraat'*, hetwelk nog in het bezit was van de inmiddels naar Amsterdam verhuisde Gerrit Henricxsen Velroo.²⁸

Deze beslaglegging was de inleiding tot een proces voor schout en schepenen, waarbij Abraham van Domburch, namens zijn vrouw Elisabeth Timmermans terugbetaling eiste van de op 26 mei 1647 gevestigde hypotheek van fl 200 met de over tien jaar verschuldigde rente.

Het door ons beschreven huis is dus waarschijnlijk tijdens de ramp in 1672 afgebrand, een lot dat het deelde met het belendende pand aan de noordzijde.

foto, augustus 2005: Gert Strengtholt

Het erf met het kennelijk nog aanwezige oude fundament werd op 1 augustus 1682 geveild en voor fl 320 gekocht door de voornoemde Abraham van Domburch zelf²⁹, die tot herbouw overging. Hij verkocht het herbouwde voor fl 1.500 aan Dirck Spijker en droeg het op 29 oktober 1686 aan deze over.³⁰ De nieuwe eigenaar en in feite de eerste bewoner van het waterschaphuis sloot op dezelfde datum een hypotheek af van fl 500 à 4% ten gunste van de secretaris Adriaen Cornelissen Brouwer.³¹

Op 27 april 1687 werd hem ook het aan noordzijde grenzende *'erff mette steen daerop gelegen'* overgedragen, dat hij voor fl 310 had gekocht van de voogden van de minderjarige wees Christina Peters van der Pijl.³² Per 2 december 1679 was Dirck Spijker door Hetwich Agnes van Brederode, Vrouwe van Vianen en Ameide, als opvolger van respectievelijk Hendrick de Bruijn en Heiman Adriaensen Ottelander, benoemd tot schout en gaardermeester van Ameide en Tienhoven.³³, welke ambten hij bekleedde tot zijn overlijden in januari 1709. Hij huwde driemaal: eerst met Johanna van Loenen, vervolgens op 13 januari 1695 met Aaltje Verhoeff, uit welk huwelijk op 15 december van dat jaar een zoon Johannes werd gedoopt, en tenslotte op 20 juli 1704 met Janetta de Rie.

Laatstgenoemde droeg op 2 januari 1726 het *'ledig erff'* aan de noordzijde van haar woning over Johannes Spijker *'omme dat te betimmeren, gelijk reets gedaen is'* met de toelichting dat *'alsoo de comparante uyt een suyvere liefdde en affectie het voorszeyde erff aen gemelten haeren schoonzoon (stiefzoon) heeft geschonken ende uyt een vrijwillige gifte heeft gegeven, soo verclaert sij ook daervan te renuntieeren dat aen haer geen cooppningen deswegen sijn betaelt.'*³⁴

Het door Johannes Spijcker herbouwde huis was kleiner dan zijn ouderlijke woning. Dit blijkt uit het eerste kohier der verpondingen van 26 februari 1731, waarin deze panden voorkomen met een geschatte huurwaarde van respectievelijk fl 42 en fl 60.³⁵

De verponding was een voorloper van onze huidige onroerend-goedbelasting en bedroeg fl 1 per fl 12 huurwaarde. Dit kwam voor het latere waterschaphuis dus op fl 5 per jaar, een voor die tijd ongetwijfeld forse aanslag, zeker wanneer wij die vergelijken met de jaarlijkse lasten, vermeld in de overdrachtsakten die werden verleden gedurende de hier beschreven periode 1601-1759, te weten '7 oortkens' of fl 0-1-12 hofstedegeld ten gunste van de Heer of Vrouwe van Brederode, fl 0-10 ten behoeve van de kerk en fl 3 voor de armen.

Het laatstvermelde bedrag was de rente van een vordering van fl 50 die vóór 1601 aan 'den Heyligen Geest van der Ameyde' bij testament was toegekend. Johannes Spijcker huwde op 2 maart 1719 met Margaretha van Oosterom, jongedochter van Lexmond.

Na zijn overlijden in 1731 kwam zijn huis, en na het overlijden van Janetta de Rie op 3 september 1732 ook zijn ouderlijke woning in het bezit van zijn weduwe.

Op 29 november 1742 verkocht Margaretha van Oostrum het laatstvernoemde pand voor fl 4.000 aan François Barovius en droeg het op 6 juni 1743 aan deze over.³⁶

De nieuwe eigenaar was op 3 december 1702 te Ameide gedoopt als eerste zoon van de predikant Johannes Georgius Barovius en Geertruij van Dreght. Dominee wilde waarschijnlijk blijk geven van zijn kennis van de Latijnse taal en voegde aan de doopaantekening toe: '*Nautus est die primo Decembris hora matutina tertia*', waardoor wij weten dat François op 1 december om drie uur in de ochtend het levenslicht aanschouwde. Op 7 januari 1723, dus op 20 jarige leeftijd, huwde hij te Ameide met de nog geen 16 jaar oude wees Johanna Costerus, gedoopt te Amsterdam op 12 januari 1707, dochter van Abraham Costerus en Cornelia Spranger. Het jonge paar vestigde zich te Rotterdam, waar het op 14 april 1723 een winkelpand aan de Hoogstraat huurde voor fl 400 per jaar.³⁷ Zij handelde in furnituren, die zij inkochten bij hun huisbaas Louis Segurier.³⁸ De financiering geschiedde voor een groot gedeelte met geld dat afkomstig was uit de ouderlijke nalatenschap van Johanna. Daartoe werden de bij akte van 16 december 1722 vastgestelde huwelijkse voorwaarden³⁹ reeds op 31 mei 1723 mutueel testament herroepen⁴⁰ en machtigde Johanna op 16 juni 1723 François tot verkoop van van haar afkomstige obligaties.⁴¹ Blijkbaar floreerde de zaak niet, want reeds per 1 mei 1725 werd het huurcontract voortijdig beëindigd en verplichtten François en Johanna zich tot het verkopen van hun handelsvoorraad door de vendumeester te Rotterdam om uit de opbrengst hun schuld aan Louis Segurier te betalen.⁴²

Ter '*poussering van zijn werelds fortuyn*' zeilde François op 18 december 1727 met '*De Phenix*' naar Guinea (aan de Goudkust, thans behorende tot Ghana), waar hij als schrijver in dienst trad van de West-Indische Compagnie op een salaris van fl 14 per maand. Hij klom op tot opperkoopman en '*president over de Noord- en Zuydkuste van Africa*' met een maandsalaris van fl 100. Als een vermogend man repatrieerde hij met de op 11 november 1741 op de rede van Elmina liggende '*Duynvlied*' en herenigde zich met de in Ameide met twee kinderen achtergebleven Johanna.^{43 44 45 46}, waarna uit hun huwelijk nog vijf kinderen werden geboren. Zoals reeds werd vermeld, mocht hij zich vanaf 6 juni 1743 voor fl 4.000 eigenaar noemen van het latere waterschaphuis. In het rechtelijk archief van Ameide wordt hij in de periode 1747-1750 vermeld als schepen en daarna tot 1758 als burgemeester. Hij verkocht zijn huis aan de Voorstraat voor fl 2.000 aan de dijkgraaf en hoogheemraden van de Alblasserwaard en droeg het op 3 december 1759 aan dit college over.⁴⁷ Zijn gezondheidstoestand verslechterde want op 15 april 1763, '*kunnend door lammigheid niet schrijven*', ondertekende hij een akte met slechts zijn initialen.⁴⁸ Hij werd op 22 juni 1769 begraven, op 6 juli 1770 gevolgd door Johanna.

Voor het vervolg van de geschiedenis van het waterschapshuis of 'logement' wordt verwezen naar het in de aanhef vermelde artikel van de heer A. J. Busch.

¹ In het Nieuwsblad van december 2001 verscheen een artikel van Paul Will, die een uittreksel van dit artikel gemaakt had.

² A.J. Busch, *Jaarboek Alblasserwaard en Vijfheerenlanden*, 63-71. Utrecht 1983.

³ ARA. Rechdelijk Archief Ameide, 31, 94r-95r.

⁴ Ibidem, 31, 95r-95v.

⁵ Ibidem, 31, 95v-96r.

⁶ Ibidem, 32, 45v.

⁷ Ibidem, 33, 50v-51r.

⁸ Ibidem, 1, 96v-97r.

⁹ Ibidem, 31, 192r-192v.

¹⁰ Ibidem, 33, 85r-85v.

¹¹ Ibidem, 33, 143r-143v.

¹² Ibidem, 35, 65v.

¹³ Ibidem, 34, 240r-240v.

¹⁴ Ibidem, 34, 264v.

¹⁵ Ibidem, 34, 267v.

¹⁶ Ibidem, 35, 65v-66r.

¹⁷ Ibidem, 35, 66r-66v.

¹⁸ Ibidem, 35, 67v-68r.

¹⁹ Ibidem, 35, 66v-67r.

²⁰ Ibidem, 45a, 243-244.

²¹ Ibidem, 45a, 513.

²² Ibidem, 45a, 487-488.

²³ Ibidem, 45a, 436-437.

²⁴ Ibidem, 45a, 433-434.

²⁵ Ibidem, 45a, 435.

²⁶ Ibidem, 1, 6r.

²⁷ L.Sylvius, *Historiën onses tijds, behelzende saken van staat en oorlogh*, I, 483-485 (6^e boek) Amsterdam 1685.

²⁸ ARA. Rechdelijk Archief Ameide, 46, 96.

²⁹ Ibidem, 46, 588-589.

³⁰ Ibidem, 46, 547.

³¹ Ibidem, 46, 548.

³² Ibidem, 46, 560.

³³ ARA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 309.

³⁴ ARA. Rechdelijk Archief Ameide, 3, 97r-98r.

³⁵ ARA. Archief Financie van Holland, 1575-1806, 509/50.

³⁶ ARA. Rechdelijk Archief Ameide, 4, 100v-101r.

³⁷ GAR. Oud Notarieel Archief Rotterdam, 2013/62, 316-319.

³⁸ Ibidem, 2013/61, 310-315.

³⁹ GAR. Oud Notarieel Archief, 6140/1048.

⁴⁰ GAR. Oud Notarieel Archief Rotterdam, 1526/127, 312-321.

⁴¹ Ibidem, 1526/143, 362-363.

⁴² Ibidem, 2014/179, 748-750.

⁴³ ARA. Archief Ned. Bezittingen op de kust van Guinea, 292/147.

⁴⁴ ARA. Archief West-Indische Compagnie, 1014/ G, 17.

⁴⁵ Ibidem, 1015/D, 4 en 1015/H, 1.

⁴⁶ ARA. Archief Ned. Bezittingen op de kust van Guinea, 292/147.

⁴⁷ ARA. Rechdelijk Archief Ameide, 6, 35r-36v.

⁴⁸ Ibidem, 16, r-69v.

Het Logement in Ameide

De aankoop en inrichting

Op 27 juni 1759 kwamen de dijkgraaf en hoogheemraden van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard na de zgn. St-Jansschouw in Meerkerk bijeen onder voorzitterschap van Dijkgraaf mr. Damas van Slingelandt. Onderwerp van gesprek was de wenselijkheid in Ameide, of in de directe omgeving van die stad, een huis in te richten voor rekening van het hoogheemraadschap, van waaruit in geval van watersnood de strijd tegen het water kon worden geleid.¹ Als er gevaar dreigde van de kant van de oude ervvijand het water, zouden enige leden van het bestuur van het hoogheemraadschap er hun intrek kunnen nemen, ten einde van daaruit de werkzaamheden te coördineren. Over de noodzaak van een eigen onderkomen in Ameide was men het wel eens. Het resultaat van de bespreking was, dat een kleine commissie opdracht kreeg een en ander nader te onderzoeken: was een nieuw huis nodig, of moest een bestaand pand worden aangekocht, op welke wijze zou de exploitatie moeten worden geregeld?

Juist in die tijd kwam een van de betere woningen in Ameide vrij. Het was het huis van de oud-burgemeester François Barovius, staande aan de deftige Voorstraat in Ameide, welk woonhuis voor een waarlijk redelijke prijs kon worden gekocht.² Zonder dralen kocht het hoogheemraadschap dit huis voor een bedrag van fl 2.000 en het werd zodoende eigenaar van: *'...een huys en erve, staande en geleege op de Voorstraat binnen deeze steede (Ameide) met alle hetgeene daarinne aard en nagelvast is, daar ten noorden de erfgenamen van juffrouw Margaretha van Oosterom, weduwe Johannes Spijker, en ten zuyden den oud-burgemeester Jacobus Verhey naastgehuyst en geërft zijn, strekkende voor uyt de Haven tot agter ter halver Nieuwstraat...'*³ De officiële overdracht geschiedde op 3 december 1759 ten overstaan van schout en schepenen van Ameide. Voor leges, zegels en verteringen volgde nog een rekening van fl 49 en 19 stuivers.⁴

Vervolgens kreeg landmeter Jan van der Linden, tevens fabrik of technische man van het hoogheemraadschap, opdracht een plan op te stellen voor het uitvoeren van verfraaiings- en herstelwerkzaamheden aan het verworven pand. Zijn ontwerp hield in vergroting van het huis door het te verhogen met een verdieping en het te voorzien van een eigentijdse voorgevel. Behalve meer ruimte in het huis, moest er ook voldoende gelegenheid komen voor het stallen van paarden, want om in Ameide te komen was men toch wel aangewezen op het gebruik van een paard, tenzij men per schip kwam. Het ontwerp voorzag in de bouw van een stal voor een stuk of zeven paarden in de tuin achter het huis.

Van der Lindens ontwerp kreeg de goedkeuring van het college van dijkgraaf en hoogheemraden.⁵ De verhoging van het bedoelde pand met een etage heeft ten gevolge gehad, dat het huis nog altijd iets boven de omringende bebouwing uitsteekt.

De akte van aanbesteding is niet bewaard gebleven, zodat de juiste omschrijving van de uit te voeren werkzaamheden niet bekend is. Wel staan de uitgaven keurig vermeld in de jaarrekeningen 1760⁶ en 1761⁷, waarin de penningmeester mr. Hendrik Onderwater verantwoording aflegde voor het beheer der gelden van het hoogheemraadschap. Daardoor is het precies na te gaan wat een en ander heeft gekost. De werkzaamheden aan het huis werden uitgevoerd van 19 juni tot 6 december 1760, dus zij duurde bijna een half jaar; het was dan ook een verbouwing van ingrijpende aard. Gedurende die periode ontving de opzichter een beloning van fl 2 en tien stuivers per dag, in het totaal een bedrag van fl 431 en 10 stuivers. Helemaal klopt het sommetje dan niet, maar de opzichter heeft wellicht wat extra werkzaamheden verricht, of hij kon niet goed rekenen.

Foto: jaarboek 1983 Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Foto: Gert Strengholt

De bedstee in de bovenverdieping van het logement diende als slaappleats voor heemraden, die op inspectietocht waren of in geval van dreigende overstroming in het logement bijeenkwamen.

Voor het metselwerk liepen de rekeningen op tot een bedrag van fl 2.195 en de timmerman diende voor zijn arbeid en materialen een declaratie in van fl 2.424 en negen stuivers. Met het loodwerk was een som van fl 718 gemoeid en de schilder rekende fl 412. De Dordtse steenhouwer Abraham van der Koogh leverde hardsteen ten bedrage van fl 587. Naar mag worden aangenomen zijn in deze som de in steen uitgehouwen versieringen mede begrepen, want een aparte post voor het lofwerk is niet aan het licht gekomen. Er werd niet op een cent gekeken, want ook de inrichting kostte een lieve duit.

Met het maken van slaapsteden en tafels was een bedrag van fl 307 en tien stuivers gemoeid; 18 iepen stoelen met groene trijpen kussens kosten fl 100 en zestien stuivers, 52 eenvoudige stoelen fl 102 en acht stuivers, spiegels fl 134, een eiken buffet met theestof en twee schenkbladen fl 44 en negentien stuivers, tinnen schotels, borden en ander tinwerk fl 163 en vijf stuivers, 24 zilveren lepels en een zelfde aantal zilveren vorken fl 348 en zes stuivers, enige porseleinen borden, schotels en kopjes fl 97 en elf stuivers en koperwerk waaronder enige ketels fl 200. Tafellakens, servetten en beddengoed werden aangeschaft voor fl 557 en acht stuivers, bedden voor fl 1.091 en zes stuivers, wollen dekens en spreien voor fl 310 en vijf stuivers, katoenen dekens voor fl 199 en tien stuivers, matrassen en behangsels voor fl 467 en vier stuivers. De totale kosten van het huis in Ameide, inclusief de inrichting, liepen op tot meer dan fl 14.000, een veelvoud van de aankoopsom. Het was een niet onaanzienlijke investering, maar het hoogheemraadschap had in het vervolg dan ook de beschikking over een eigen gebouw op een strategisch punt in het noordelijke deel van de Alblasserwaard. Hierin konden de dijkgraaf en de hoogheemraden hun intrek nemen als de dijken in gevaar verkeerden, maar zij konden er ook afstappen tijdens het drijven van de schouw als een welkome onderbreking en in de praktijk gebeurde dat ook geregeld. Daarom werd het huis doorgaans aangeduid als het logement, dus het etablissement waar de bestuurders logies konden krijgen.

Het hoogheemraadschap bezat nog een ander logement-het Dordtse Huis-, maar dat was gesitueerd aan de Diefdijk en lag dus buiten het eigenlijke gebied van het hoogheemraadschap. De Diefdijk, gelegen aan de oostelijke zijde van de Vijfheerenlanden, was van evident belang voor de veiligheid van zowel de Vijfheerenlanden, als het Land van Arkel en de Alblasserwaard en daarom stond hij onder gezamenlijk beheer van de belanghebbende hoogheemraadschappen, welke dan ook alle een eigen logement aan de Diefdijk hadden, van waaruit in voorkomende gevallen de orders voor de strijd tegen het water werden gegeven, maar waar het ongetwijfeld tijdens de schouw ook goed toeven was.

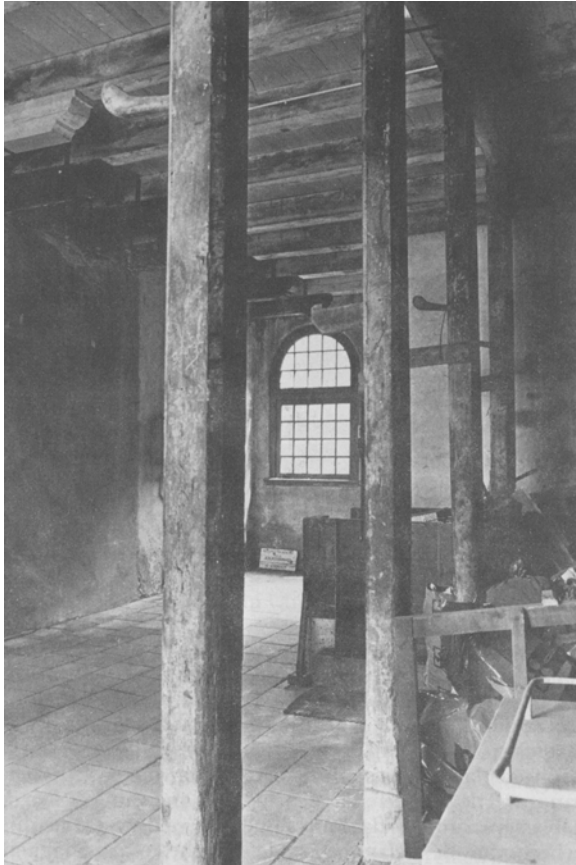

Foto: jaarboek 1983 Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

In de stal achter het huis konden ongeveer zeven paarden gestald worden, wanneer heemraden in het logement bijeenkwamen.

Foto: jaarboek 1983 Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

De voorzijde van de stal maakt, samen met de tuin van het logement een sfeervolle indruk.

Geheel in lijn van de logementsfeer, werd als beheerder van het pand in Ameide een kastelein aangesteld op een traktement van fl 400 per jaar met vrije woning.⁸ Deze persoon was tevens bode van het hoogheemraadschap en dijkopzichter voor het gedeelte van de Lekdijk gelegen tussen het Gemenelandshuis van het waterschap De Overwaard aan de Elshout te Kinderdijk en de korenmolen bij de sluizen van Ameide. Artikel 2 van zijn instructie luidde: *'De castelyn, Desselfs huysgezin, alsmeede desselfs dienstbodens, sullen de heeren van 't dijkcollegie van den Alblasserwaard, derselver commissarissen en een yder lith van hetselve, in alle ordentelijkheid, met bereidwilligheid, eerbied en respect te diensten wese'*.⁹ Altijd moest iemand van het gezin van de kastelein in het logement aanwezig zijn, voor het geval de dijkgraaf of een van de hoogheemraden onverwacht het logement met een bezoek vereerde. Het was beslist niet bestemd voor Jan en alleman, maar uitsluitend voor de heren van het bestuur. Zonder speciale toestemming van het bestuur mocht de kastelein buiten de leden van het bestuur niemand in het logement ontvangen, noch paarden van andere stallen. Het was uitdrukkelijk verboden een winkel te houden in het pand aan de Voorstraat. Huis en stal moest hij in nette staat en schoon houden. Zelfs voorzag de instructie in de tarieven voor de maaltijden die hij het hoogheemraadschap in rekening kon brengen: een maaltijd met bier fl 2 per lid van het bestuur. De middagthee kostte 3 stuivers per persoon, een fles Moezelwijn 18 stuivers en een fles witte wijn 11 stuivers. Als er gevaar dreigde en het dijkleger was opgeroepen golden andere tarieven. Dan werd er ook een vergoeding gegeven van 6 stuivers per etmaal voor hooi en stro voor elk paard dat stalling kreeg, alsmede 3 stuivers voor een

halve spint haver. Het logement was als volgt ingedeeld. De kamers op de begane grond waren bestemd voor het gezin van de kastelein. De voorkamer was in gebruik als woonvertrek, maar onder bijzondere omstandigheden moest die kamer dienen als verblijf voor de opzichters en noodbazen. Verder waren er de keuken en de zgn. plankenkamer, een binnenplaats en achter het huis de paardenstal. Op de eerste verdieping waren de kamers voor de bestuursleden te vinden: een voor de dijkgraaf, een voor de penningmeester; de achterkamer met drie slaappleatsen was bestemd voor huisvesting van de hoogheemraden afkomstig uit het gebied van De Nederwaard en heette daarom kamer van De Nederwaard, en de andere kamer- eveneens met drie ledikanten- stond bekend als de Dordtse kamer, omdat daar de door het stadsbestuur van Dordrecht benoemde hoogheemraden hun kwartier hadden. Bij de huisvesting werd dus duidelijk rekening gehouden met de herkomst van de hoogheemraden. Verder was erop de eerste etage de zaal te vinden, waar de heren van het bestuur zich konden verpozen rond de fraaie schouw met het in hout gesneden wapen van de Alblasserwaard; de drie hoge schuiframen boden een waarlijk schitterend uitzicht over de Lek. De zolder verschaftte onderdak aan het werkvolk. Op de voor- of knechtskamer stonden vier bedden. Verder was er een mangelkamer en de achterzolder diende als opslagplaats. Aldus kreeg Ameide een logement van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard in zijn midden. Toch zaten er gebreken aan het gebouw. Indertijd was verzuimd de noordelijke zijmuur op een verantwoorde wijze te funderen en die nalatigheid bleef niet ongestraft. Het gevolg was, dat geregeld scheuren in de muren ontstonden wegens optredende verzakkingen. In 1846 bleek het noodzakelijk de bewuste muur gedeeltelijk af te breken, waarna 25 heipalen van 4 meter lengte voor een hecht fundament van een nieuwe zijmuur moesten zorgen.¹⁰

Op de eerste etage was de bestuurskamer, waar deze schouw stond en staat. Het in hout gesneden wapen is dat van de Alblasserwaard.

Foto: Gert Strengholt

De Kasteleinen van het logement

Het bestuur vond de bode van het hoogheemraadschap te Ameide niet bekwaam voor de functie van kastelein van het logement, zoals uit de notulen blijkt: *'...dat haar edelen den bode Willem Volbergen te Ameyde in soodanigen staat van dronkenschap gevonden en sulke slechte rapporten aldaar van hem gehoord hadden, dat 't schande voor een collegie als dat van de heeren dijkgraaff en hoogheemraden van den Alblasserwaard en ten hoogste gevaarlijk voor den waard en ook voor de ingesetenen van Ameyde soude wesen, hem als castelyn van 't bovengemelde logement te laten fungeeren, te meerder wijl men hem soo menigmaal in die staat heeft gevonden en waaromme sij heeren commissarissen sijn bagagie uyt het logement hadden laten wegruymen...'*¹¹

Hij kreeg dan ook zijn congé, want voor alles moest worden voorkomen, dat hijzelf zijn beste klant werd ten koste van de leden van het bestuur.¹² Als eerste kastelein nam de landmeter Jan Kuyk te Jaarsveld er voor korte periode zijn intrek,¹³ in november 1762 opgevolgd door Barend Goudriaan Ariënsz.¹⁴ Deze persoon was lang niet tevreden met zijn wedde en daarom richtte hij een uitvoerige brief van maar liefst drie dichtbeschreven foliobladzijden aan het bestuur van het hoogheemraadschap, waarin hij om salarisverhoging verzocht. Hij voerde o.m. het volgende aan: *'...gedurende den tijd mijner bedieninge heeft mij de ondervinge doen leeren, dat als het bewuste ordinaire tractement 400 guldens rou geld (als't ware) van zijn schuym gezuvert was, het reële restant voor mijn persoon een seer geringe portie zoude wezen, hetwelke bij forme van rekeninge U weledelagtbaarhedens dus kenbaar worden sal. Stelle voor huer en consumtie van een meyt 150 guldens.*

*Het ordinaire onderhoud, benevens het voeder van een paart, mitsgaders mijn verteringe (alzo mijn affaire voor het meerder gedeelte buyten 's huys op reys met een paart moeten werden verrigt) op gelijke 150 guldens, niettegenstaande die costen bij annotatiën mij niet juist zijn, maar evenwel bij naukeurige overweginge zeer aparent is, dat die in de teijd van een jaar (hoe menageus men in deze ook wezen mag) deze zomma wel bedragen zal, comt dus te zamen 300 guldens. Dit nu van voorgeschreven tractement afgetrocken rest mij 100 guldens....'*¹⁵

De in fraai handschrift geschreven smeekbede van Barend Goudriaan bleef niet zonder het gewenste resultaat, want zijn tractement werd met terugwerkende kracht verhoogd tot fl 600 per jaar.¹⁶ In 1771 werd Barend Goudriaan gepolst voor het dijkopzichterschap van de Lekdijk Bovendams en daar had hij wel oren naar; deze functie bracht vermoedelijk financieel voordeel met zich mee, want hij was iemand, die de portemonnaie goed in de gaten hield. Het gevraagde ontslag van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard kreeg hij met ingang van 24 juli 1771, alsmede een loffelijk getuigschrift, luidende: *'Alzo Barend Goudriaan Ariënsz. aan ons heeft te kennen gegeven, dat denzelve door de heeren dijkgraav en hoogheemraden van de Lekkendijk Bovendams is aangestelt tot dijkopzichter van den gemelden Lekkendijk en vervolgens verzocht desselfs demissie en ontslag van de bedieningen van dijkopzichter, castelyn en bode van de Alblasserwaard, mitsgaders getuygenis van deszelfs gedrag in het waarneemen van de gemelde bedieningen, hebben wij- gelet hebbende op het verzoek door denzelve gedaan en daarbij in consideratie genomen hebbende deszelfs loflijk, eerlijk, eerlijk en getrouw comportement in het waarnemen en presteren van de diensten gedurende den tijd dat hij de gemelde bedieningen heeft waargenomen-denzelve op het honorabelste gedimiteerd en ontslagen en zal extract dezes aan gemelde Goudriaan gegeven worden, omme daarvan zoodanig gebruyk te maken, als denzelve zal komen goed te vinden.'*¹⁷

Als zijn opvolger werd benoemd Marcelis Duijbus, die met zijn gezin ging wonen in het statige logement te Ameide.¹⁸

In 1810 kreeg hij een opvolger in de persoon van Gerrit van Tienhoven, wiens beëdiging geschiedde op 2 oktober.¹⁹

Na zijn overlijden op 2 januari 1841 in de leeftijd van 70 jaar kreeg zijn 33-jarige zoon Aart Hendrik van Tienhoven een aanstelling als dijkopzichter, kastelein en dijkbode.²⁰

Hij was reeds met de werkzaamheden vertrouwd, omdat hij al vijf jaren als adjunct-dijkopzichter fungeerde wegens de gevorderde leeftijd van zijn vader, zodat zijn benoeming voor de hand lag.²¹

Deze persoon had hogere aspiraties. Toen in 1857 voor de Alblasserwaard en een gedeelte van het Land van Arkel door concentratie een nieuw bestuurslichaam op waterstaatkundig gebied tot stand kwam, ontving de voormalige dijkopzichter-kastelein-dijkbode de eervolle benoeming tot dijkgraaf van het toen geformeerde hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.²²

Inmiddels had hij in mei van het voorgaande jaar het logement in Ameide vervuild voor een groot herenhuis aan de Groenmarkt te Gorinchem.

Dit huis zou in 1910 worden aangekocht door de directie der Posterijen en Telegrafie, waarna het werd afgebroken om plaats te maken voor het te bouwen Postkantoor; thans verrijst op die plaats een nieuw gebouw voor de gemeentelijke dienst van sociale zaken.

Aart Hendrik van Tienhoven was een bestuurder bij uitnemendheid.

Behalve dijkgraaf, was hij ook jarenlang lid van de raad der gemeente Gorinchem en had hij zitting in de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Al deze functies bekleedde toen hij nog in 1878 door de dood werd overvallen. Deze dijkgraaf was maar liefst meer dan 40 jaar werkzaam geweest bij het hoogheemraadschap.

De achtergevel van de stal die voor 1983 is gerestaureerd.

Foto: jaarboek 1983 Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Het ‘Dijkhuis’ beschermd

Het huis in Ameide bleef bewoond door een der dijkopzichters. De meer in de horecasfeer passende benaming logement voor het huis en kastelein voor de inwonende beheerder, raakten echter in ongebruik, maar op desbetreffende dijkopzichter rustte wel de verplichting de bestuurders in voorkomende gevallen te ontvangen en te voorzien van hun natje en droogje. Geleidelijk vond de naam ‘Dijkhuis’ ingang, hoewel ‘Gemenelands huis’ ook wel een werd gebezigd.

Het gebouw in Ameide heeft nog altijd een waterschapsfunctie. Tegenwoordig vindt de technische dienst van het hoogheemraadschap Groot-Alblasserwaard, als opvolger van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, onderdak in het voormalige logement. In de lijst van beschermde monumenten, waarin dit pand uiteraard is opgenomen, wordt het aangeduid als het ambachtshuis van de Alblasserwaard, maar die betiteling is niet juist. De beschrijving van het huis in de monumentenlijst luidt in de gebruikelijke telegramstijl: *‘Gevel met middenrisaliet, waarboven driehoekig fronton met jaartal: 1760. Op de hoeken, boven de verkropte kroonlijst, siervazen (Lodewijk XV). Het gebouw, dat een parterre en twee verdiepingen heeft, draagt een schilddak. De bovenste verdieping van de middenrisaliet wordt in beslag genomen door een gepolychromeerd, gekroond ambachtswapen. Empire-schuiframes, stoeppalen.’*

De aanduiding ‘ambachtswapen’ is foutief. Als visitekaartje is immers op de gevel het wapen van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard aangebracht, zijnde in rood een gouden leeuw met blauwe tong en nagels.

Geheel in stijl van die tijd heeft het wapen een asymmetrische rococo-omlijsting, welke vormgeving ook in de siervazen op de hoeken van de daklijst is terug te vinden.

¹ Inv.nr. 12, fol. 153

² Inv.nr. 12, fol. 161

³ Inv.nr. 130

⁴ Inv.nr. 362, fol. 55

⁵ Inv.nr. 12, fol. 172

⁶ Inv.nr. 363

⁷ Inv.nr. 364

⁸ Inv.nr. 364, fol. 45v

⁹ Inv.nr. 127

¹⁰ Inv.nr. 78, repertoire nr. 24

¹¹ Inv.nr. 12, fol. 199v

¹² Inv.nr. 12, fol. 207v

¹³ Inv.nr. 12, fol. 208

¹⁴ Inv.nr. 13, fol. 23v

¹⁵ Inv.nr. 126

¹⁶ Inv.nr. 13, fol. 109

¹⁷ Inv.nr. 13, fol. 171v

¹⁸ Inv.nr. 3, fol. 175v

¹⁹ Inv.nr. 16, blz. 18

²⁰ Inv.nr. 17, blz. 151

²¹ Inv.nr. 16, blz. 403

²² Inv.nr. 1883

De bovenstaande gegevens zijn ontleend aan de archieven van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.

Dichter Theo van Ameide dichterbij

What 's in a name? Vreemd, diens naam kende ik allang, niet beseffende dat dit een schuilnaam was, die regelrecht te maken had met zijn eigen geboorteplaats. Het moet omstreeks 1960 geweest zijn dat ik zijn achternaam voor het eerst ben tegengekomen. Als kersverse leraar Nederlands aan een Dordtse Kweekschool (werd later Pabo) kwam ik een gedicht tegen dat mij bijzonder had getroffen, namelijk de 'Knotwilg'. Wellicht mede vanwege het voorwerp van beschouwing: die karakteristieke boom uit onze geboortestreek, wilde ik dat gedicht in een poëzie-uur aan de orde stellen. Getrouw die les voorbereidend werd toenmaals tevens verwacht dat je over de stroming waartoe de dichter behoorde, iets wist te vermelden en eventueel nog wat over de schepper ervan. Even later zat ik dan ook met Knuvelder op school. Ja, weet u, wie destijds enigszins thuis wilde raken in het land der letteren maakte zeker gebruik van diens Handboek, het standaardwerk op het gebied van de geschiedenis der Nederlandse letterkunde. En jawel, in deel IV stond de naam Th. van Ameide, wat mij niet bijzonder trof, ik vatte dat op als een toevallige toenaam. Hadden we niet onlangs contact gehad met een stukadoor met die naam, en ik herinnerde mij dat er op Groot-Ammers vooroorlogs een dominee die zo heette, had gestaan. Pas later ben ik erachter gekomen dat dat Ameide een pseudoniem was voor ene heer J.H. Labberton en weer later bij het napluizen van de geschiedenis van kerk en school in Ameide vond ik diezelfde achternaam terug als bovenmeester der Openbare school aldaar, waar zoon Johan Hendrik alias 'Theo' 1877 ter wereld kwam. Zo is de naamkeuze mij wel duidelijk geworden, ook zinvol en meerzeggend wellicht? Maar waarom de voornaam Theo gekozen?

Om diens plekje in de literatuurhistorie aan te wijzen moeten we een eindje terug en wel naar de zgn. Beweging van 1880. Rondom die tijd heeft zich een omwenteling op vooral literair terrein voltrokken. De actievoerders van '80 waren één in hun verzet, maar ook gold wat zo vaak in de geschiedenis is voorgekomen: als de strijd tegen de gemeenschappelijke tegenstand is beslecht, komen de onderlinge verschillen naar voren. U hoeft maar te denken aan de wijze waarop na W.O. 2 diverse groeperingen op allerhand terrein weerom eigen wegen zijn gegaan. Of iets verder terug in de tijd: de ruzie tussen Gomaristen en Arminianen tijdens het 12-jarig Bestand bewijzen dit.

Die Tachtigers waren heftig gekant tegen de domineespoëzie, alias 'hardpoëzij', uit de voorafgaande periode. Hun afkeer ervan verenigde hen, maar deze 'fusie door ruzie' verdampte, zodra de roes van ziel en zinnen was geluwd. Weldra gingen in onderscheiden groepen resp. het beschouwelijke, moraliserende, religieuze of sociale element weer de boventoon voeren. Frederik van Eeden bijv. voerde strijd tegen het leed van mens en dier, en verwachtte bovenal een betere mensheid vanuit de 'Koninklijken van Geest'. Zo kwam er tevens een aardser gerichte socialistische stroming op, waarin o.m. de volkskunst van een Adama van Scheltema een hoofdrol speelde. In onze uitgave: 'Ameide- Tienhoven in verleden en heden' staan op blz. 33 een paar regels uit 'De Dijk': *'En onder aan den dijk daar glommen de blommen: / Die stonden te bloze' en te bloeien, /... en die lachten maar al / Om die klapperdekakende koeien. / En over de dijk daar floten de booten: / Die toeterde' en ploeterden door de rivier, / waren geweldig aan 't slapen / En hadden een onfatsoenlijk plezier / In de deftig zeilende schepen.* Met Adama bekeken we de dijk onder en over, maar bovendien kwam niet aan bod: *'En bove' op den dijk daar voeren de boeren / in hun hossebassende sjeezen / Die reden hun glanzende peerden te kijk, / En hun wijf ... en die dachten maar "krak, / Hoort gij die rijksdaalders wel in mienen zak!"*

Proeft u iets van de tegenstelling: rijk - arm? Om die boten wordt nog geglimlacht, maar al feller is dat tafereeltje gekleurd van het sjezende boerenechtpaar, bovenjan. Iets wat nog veel

duidelijker uitkomt als je meer van hem gaat lezen. Zie bijv. zijn rebelse 'Mei-vers', welk oproerig loflied eindigt met: *'Aan ons de komende tijd / Wij zijn de grooten der aard / de winners... / Dat zijn wij allen – wij / Den eersten Mei'*.

Niets van dat alles, nu eens olijke dan weer revolutionaire, vind je terug bij de bedachtzame dichterkring, waaraan de ex-Tachtiger, Albert Verwey, leiding ging geven. Na het uiteenspatten van die Willem Kloos-clan groepeerde zich die totaal andere stroming rondom Verweys tijdschrift 'De Beweging'. Deze filosofisch getinte volgelingen streefden naar geestelijker schoonheid, waartoe ook hoorde onze Theo van Ameide. Bij genoemde Knuvelder staat hij geschaard in de rij van denkende dichters, die echter min of meer vergeten zijn. In diezelfde opsomming kom je eveneens tegen Henriëtte Labberton-Drabbe, Theo's vrouw. Van haar is in 1912 de bundel 'Enkele verzen' verschenen.

Knuvelder zegt van allen in een hoogdravende zin van lange adem, dat *deze op verdienstelijke wijze hebben bijgedragen tot de beweging van Verwey, zonder echter dat zij overigens creatief werk hebben geleverd dat de knagende tand van de tijd weerstand zal bieden*. Hij volstaat dan ook met slechts een ceel namen te noemen.

Hoogste tijd om terug te keren naar onze geboren Ameidenaar. Zijn bundel 'Verzamelde gedichten 1906 -1912' is verdeeld in rubrieken, zoals Getijden, Boomen, Stille Neiging, Ziel en Aarde. Voorts een reeks Sonnetten, w.o. 2 geënt op resp. Dürers 'Melancholie' en 'Ridder, Dood en Duivel'. Waard om eens nader op in te gaan!

Verder sprokkelende in het dichtwerk, is het eerste wat opvalt dat het veel met de natuur van doen heeft. Daarbij verschuift meestal de blik die eerst gericht is op de ons omringende, naar de menselijke natuur, het innerlijke. Dit is m.i. ook bij onze 'Knotwilg' het geval. Daarover straks meer, maar eerst willen we nog even van een handvol versregels het eeuw-oude stof afblazen waaronder die bedolven zijn geraakt.

In 'Lentegang' (blz. 10) staan zo'n paar glansregels: *'Een volle waterkant was rijk in 't geel / van dotterbloemen, die grootoogig staarden / van uit hun krachtig grove groen, dat de aarde / zoo breed beslaat als was zij al hun deel'*. Ouderwets-breedsprakig vindt u, wel heel beeldend! En wat vond hij van: *'Twee lichtgekleede meisjes op hun wiel / gleden voorbij met druk en blij geschater / ... hun stemgeklater leken hem vogeltjes in de wouden zijner ziel'* (blz. 13). Leuk, dat tafereel en dat wiel i.p.v. rijwiel, dat indertijd nog een gangbaar woord was, vooral in het Z-Nederlands.

Op blz. 27 staat 'Herfstuchtend', waarin weer sprake is van houtgewas: *'de parelende dauw op struik en gras / ...schitterend bewogen / door zuchtje in zon, tot kleine regenbogen / kleurt vochtig spinrag tussen 't houtgewas*. Verder: *alles zwijgt en alle kleur is vaal, / alleen der boomen top staat scherp en schraal'*.

P .S. Hoor hoe die u in *uchtend* veel teerder klinkt dan de o in het gangbare woord *ochtend*. Twee opvallend fraaie maangedichten kom je tegen, die resp. op blz. 130 en 139 beginnen. In beide treft het eenzaam zijn: *'Wij zijn te zamen maar alleen / mijn bleke liefde, en over tijden / en ruimten gaat mijn mijmring'*. Dat is nu inhoudelijk en 's dichters levensstijl ten voeten uit, hij streeft naar doorgronding van het heelal en het aardse, waardoor zijn werk weliswaar dikwijls meer zeggen dan zingen blijft, maar in 'Maannacht' *'ging een lichten en een wuiven / door het bebladerd hout; / de volle takken hingen / te zwieren en te zingen / in zilvren flikkeringen / op 't feest van wind en maan'*.

Nog zo'n buitenbeentje, een soort gruwelstory. Op blz. 60 start 'Kalfskop'. De 'ik' kuiert op een kille avond langs een gracht en passeert een slagerswinkeltje, waar deze in het toonraam iets griezeligs ontwaart: *'... op een bord / te klein, langwerpig, van verachtelijk / blauwtonig wit, lag plat een gladgeschoren / kalfskop, in een klein plasje bruinrood bloed'*.

Brrr, het vervolg en Theo's toepassing zullen we u, lieve lezer, maar onthouden en we gaan een overstap maken naar iets wat nog in levenden lijve te aanschouwen valt.

Daarom keren we naar mijn eerste liefde, het natuurvers 'Knotwilg', terug. Dat wil ik exemplarisch (d.w.z. als representatief voor Theo's gehele oeuvre) nader bezien.

*Wie 's levens moker maar gerust laat beuken,
doch in zich 't beeld bewaart, dat eens hem blonk,
die voelt wel eindlijk in zijn ouden tronk
een vastheid groeien die geen lot kan deuken.*

*Al staat hij krom en armelijk ontwricht
ergens alleen, ver van de blanke vlieten,
door iedre nieuwe lent gedreven schieten
lenige twijgjes naar het heilig licht.*

*Gans uitgehold en meer dan half gekloofd,
verwint zijn taaie leven alle wonden;
zijn gulden bloesems geuren in het ronde,
een zilvren blarenkrans omstraalt zijn hoofd.*

Eerst benaderen we het bovenstaande een beetje van buitenaf, de vormgeving dus. Op een goed gedicht kun je met een gerust hart 'vivisectie' toepassen, dat overleeft zo'n echt werkje van kunst-tussen-proza-en-muziek triomfantelijk. Let bijv. eens op, mits goed voorgedragen, het effect van de wisseling tussen de korte i's en lange ie's, of de werking van bepaalde medeklinkers + eu's of o's: *beuken / deuken, blonk / tronk*. En hoe juichend klinkt de slotregel: *zilvren blarenkrans die het hoofd omstraalt*.

Voorts bestaat het gehele gedicht uit 3 strofen van elk ene volle volzin, waarbij iedere strofe een strak rijmschema heeft. Ook ritmisch voldoet 't uitstekend, waarbij opvalt dat sommige woorden wat samengeperst zijn, niet enkel vanwege de cadans, maar duidelijk effect sorteren. Daarbij vindt hij kennelijk het weglatingsteken overbodig.

Nu wat dieper snijden: dichter Theo - toen pas midden dertig - ziet die knotwilg als beeld van een grijsaard. Harde klappen heeft deze in het leven opgelopen, maar de pijn heeft hem niet murf gemaakt, maar geleerd het leed manmoedig te dragen om niet zijn idealen te verliezen - *het beeld dat eens hem blonk* -. Wel is zijn lijf door ouderdom kromgetrokken en zijn zijn ledematen stram geworden. Eveneens is het stil geworden, nu velen om hem heen zijn weggevallen. Zijn levenswil echter is ongebroken - *zijn taaie leven verwint alle wonden* -.

In strofe 1 herinnert alleen het woord *tronk* nog aan de wilg; in 2 rijst voor de menselijke figuur op het beeld van de uitgeholde boom, maar we worden toch even de schim van de oude man gewaar, die krom en alleen is. Zo wordt in 3 zijn hoofd omstraald door de zilvren blarenkrans, zijn witte hardos dus.

Tot besluit: wat doen we met dit genre 'knotwilgdichten': brandhout, als van die vroegere 'haardpoëzie', slechts geschikt voor de open haard? Dus knokploegen oproepen om erop in te hakken of knotploegen zoeken om er hun hart aan op te halen?

Prof. Mr. Dr. Johan Hendrik Labberton (pseudoniem Th. Van Ameide)

In dit artikel zullen we trachten een beeld te schetsen van het leven van Johan Hendrik Labberton, die naast wetenschappelijk werk, gedichten publiceerde onder het pseudoniem Theo van Ameide.

Zijn vader, Albert Labberton, was in 1877~1879 hoofdonderwijzer in Ameide. Hij trouwde in 1877 met Gezina Wilhelmina Prud'Homme van Reine¹. Op 29 december van dat jaar werd Johan Hendrik geboren en op 3 februari 1878 gedoopt².

Onderwijzerswoning op het schoolplein in Ameide. Schilderij P. A. de Hoon.

Albert Labberton verhuisde met zijn gezin³ twee jaar later naar Den Haag. Hij werd daar hoofd van de school in de Waalstraat, hij was een zeer vooruitstrevende onderwijzer.

1900-1907, het eerste huwelijk

Johan Hendrik studeerde staatsrecht in Bonn. Hij was erg pro-Duits. Hij trouwde op 4 december 1900 met Wobbina Catharina Ranchers Hora Siccama⁴. Zij was geboren op 19 oktober 1877 te Vries. Wobbina was lerares Nederlands en had gestudeerd aan de Rijks Universiteit Groningen. Het huwelijk bleef kinderloos.

Rond 1905 was Johan Hendrik hoofdredacteur van de Arnhemsche Courant. In 1906 werd hij hoofdcommies van de 3de afdeling van de Provinciale Griffie te Middelburg.

Hij schreef als Theo van Ameide kritische gedichten en poëzie met een sterk filosofische inslag. Theo van Ameide publiceerde in het literaire blad *De Beweging* van Albert Verwey⁵. Hij nam enthousiast deel aan de discussie over 'bezielde retoriek' die in dit literaire blad gevoerd werd.

In 1906 verschenen twee boeken van Johan Hendrik *De gemeente als rechtsorgaan in haar verhouding tot den staat* en *Lof der Wijsheid*.

Johan Hendrik en Wobbina scheidden in Middelburg op 3 januari 1907. De reden voor de scheiding was het feit dat Johan Hendrik naar de wekgemeenschap Walden in de buurt van Bussum wilde gaan om zich bij Frederik van Eeden⁶ te voegen. Frederik van Eeden had Walden in 1898 opgericht met het doel de maatschappelijke verhoudingen te verbeteren. Hij vond de toenmalige moderne levensstijl 'ziekmakend'. Men moest weer terug naar het eenvoudige leven. De mens moest werken voor eigen behoeften. Er moest een nieuwe maatschappij komen van 'mensen van goede wil', die door hun gezamenlijke inspanning een voorbeeld zouden zijn voor de omringende maatschappij. En Johan Hendrik wilde daar graag deel van uit maken.

Van links naar rechts op de foto: Albert Labberton, Herman C. Labberton, Gezina Wilhelmina Labberton-Prud'Homme van Reine, Willemina Gesine Albertine Labberton en Johan Hendrik Labberton .Deze foto is genomen in mei 1890.

1907-1928, het tweede huwelijk

Johan Hendrik hertrouwde, nog in het zelfde jaar van zijn scheiding. Op 17 september 1907 werd de weduwe Henriëtte Johanna Maria Drabbe⁷, 39 jaar oud, zijn vrouw. Wobbina had overigens nog meer haast. Zij trouwde drie maanden na de scheiding van Johan Hendrik met Adrianus Wittop Koning.

De huwelijksaankondiging heeft zowel door Johan als door Henriëtte in een apart schrijven plaatsgevonden. Henriëtte ondertekent de kaart met H.J.M. Des Tombe-Drabbe. Des Tombe was de naam van haar eerste echtgenoot.

Johan Hendrik en Henriëtte kregen een dochter, Louise Gesine Henriëtte, die Meisa genoemd werd (later noemde zij zich Louise). Zij is geboren op 17 september 1909 in Middelburg. Meisa kreeg op zevenjarige leeftijd een ongeluk, haar kleren vatte vlam. Zij lag zes maanden in een ziekenhuis om van haar brandwonden te herstellen. Meisa was van beroep arts⁸. Zij trouwde, 30 jaar oud, op 14 mei 1940 in 's-Gravenhage met Dr. Rudolf Theodoor Steinmetz⁹, 40 jaar oud.

Van links naar rechts op de foto: Bep des Tombe, Paul en Mies Elout-Drabbe, Stien Drabbe-van Heeckeren van Bransenburg, daarachter Fransje Elout, Meisa Labberton en staand Henriëtte Labberton-Drabbe, 1916¹⁰

Henriëtte sloot zich ook aan bij de literaire groep *De Beweging*. In 1894 had Henriëtte haar debuut gemaakt als dichteres in het prille *Tweemaandelijksch Tijdschrift* van Albert Verwey en Lodewijk van Deyssel¹¹. In het novembernummer van dat jaar werden vier sonnetten van haar geplaatst. Een voorbeeld van haar dichtkunst vinden wij in een sonnet dat zij in 1908 aan Jan Toorop stuurde, als dank voor een potloodtekening die hij de Labbertons stuurde. Zij kenden elkaar via Henriëttes vader en haar zuster Mies.

*Zooals ik's winters droom van 't zomerland,
Van kleurige akkers en bezonde wegen,
Zich als een groen-en-paars gestreepte band
Stil strekkend door der halmen licht bewegen*

*Op warme, welige aard, die zondoorbrandt
Zwaar onder 't hemelblauw ligt neergezegen-
Zoo komt mij, door de streeling van uw hand
Op 't kleine blad, een wondre lichtschijn tegen.*

*Want dromen van iets schoons is meer dan zien:
De ziel vindt nimmer 't vaste, stille leven
Dan waar zij werelds beelden kan ontvliën.*

*Herinn'rend leeft zij zèlf, in zelf-ontvouwing,
En 't schoonste is dat, wat enkele uren geven
Van een eenzaamheid en rustige beschouwing.*

Henriëtte Johanna Maria Labberton-Drabbe

Tijdens de Eerste Wereldoorlog wilde de Duitsers de Vlamingen paaien door een universiteit op te richten in Gent waar in het Nederlands zou worden onderwezen. Tot dan toe waren er slechts Franstalige Universiteiten in België. In 1915 werd Johan Hendrik hoogleraar met als leeropdracht: internationaal privaatrecht, ethica en natuurrecht. In dat zelfde jaar publiceerde hij het boek: *De Belgische neutraliteit geschonden*, waarin hij de schending van de Belgische neutraliteit door Duitsland rechtvaardigt.

In de Telegraaf van zondag 25 april 1915 recenseert prof. Hector Treub onder de titel '*Het ei van Labberton*'. Treub laat zich zeer kritisch uit over het betreffende boekwerkje. De titel van de recensie is terug te voeren op het semi-wijsgerige karakter van het boekje. Treub haalt hierbij het voorbeeld aan van de boer, die zijn slimme zoon naar het hoger onderwijs stuurt. Op de vraag van de boer wat daar geleerd wordt, antwoordt de zoon: 'Filosofie, vader. Ziet u hoeveel eieren op die schaal liggen?' De praktische boer antwoordt 'drie.' 'Nee vader', verbetert de wijsgerige zoon de domme boer: 'Er liggen er drie op, maar ook twee. Dus eigenlijk vijf'. Waarop de boer deze conversatie sluit met de opmerking: 'Eet jij dan met je wijzen kop de filosofische eieren op.' In deze vergelijking wordt het Nederlandse volk gepersonifieerd door de boer en Johan Hendrik door de wijsgerige zoon, die niet praktisch is en in het geheel niet filosofisch.

In 1916 publiceerde Johan Hendrik de boeken: *Die sittliche Berechtigung der Verletzung der belgischen Neutralität, Regeeringspolemie, De Vlaamsche beweging en Belgium and Germany, a Dutch view*.

In *De Beweging* verschenen tijdens de Eerste Wereldoorlog tweemaal een gedicht van Henriëtte Labberton-Drabbe. Het eerste werd gepubliceerd in 1915 '*Gedachten naar aanleiding van den Oorlog*'. In 1918 verscheen '*Inkeer*'.

Toen de Duitsers de oorlog verloren hadden in 1918, vluchtte Johan Hendrik met zijn vrouw van Gent naar Domburg.

Johan Hendrik werd benoemd tot Referendaris ter Gemeentesecretarie in Den Haag op 18 juli 1921. Hij was in dien hoofde lid van de Raad van Beheer van de Haagsche Maatschappij voor Gasdistributie en ook lid van de Raad van Beheer van de Haagsche Tram Maatschappij. In 1928 verscheen zijn boek *Organisatie en werking van het gemengde trambedrijf*. De onderstaande foto uit 1927 van de Raad van Beheer van de H.T.M. toont Johan Hendrik maar ook de 41-jarige Willem Drees¹².

Raad van Beheer van de H.T.M.

Van links naar rechts zittend ir. M. Montijn; 2° P. Moltmaker, adj. dir.; 3 jhr. mr. L. den Beer Poortugael; 4° mr. P.Droog- Leever Fortuijn; 5° mr. H. de Wilde; 6° W. Drees; 7° ir. J.F.R. van de Wall; staand 1° Labberton; 2° Lely, 3° G.P.J. Caspers; 4° A.W.E. Weyerman; 5° Van Houten; 6° Mr. A.J.M. Kuypers

Henriëtte is overleed op 16 maart 1928 in 's-Gravenhage, 59 jaar oud. Naar aanleiding van haar overlijden verscheen een kort artikeltje in de krant met de volgende tekst opgenomen: 'Naar wij vernemen is op 59-jarige leeftijd overleden de dichteres Henriëtte Labberton-Drabbe. In 1912 gaf zij den bundel '*Enkele Verzen*' uit en (sic!) was medewerkster aan eenige letterkundige tijdschriften'.

De dichter en criticus Albert Verwey noemde Henriëtte in 1928 in een necrologie 'een echte officiersdochter' met '...een hoog denkbeeld van de edele gezindheid, de vurige kracht en de onbevleete trouw waarmee men in het leven behoorde dienst te doen'.

De familie Drabbe en hun vriendenkring.

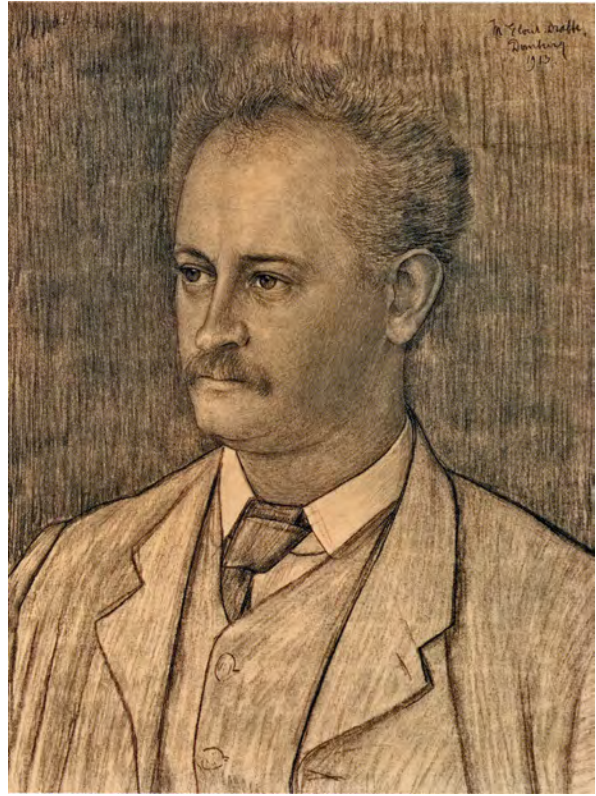

Jan Toorop, *Johan en Mies Drabbe in de tuin te Domburg*, 1898, zwartkrijt met potlood en pastel op papier, 24 x 31 cm, collectie Elout-Drabbe¹³

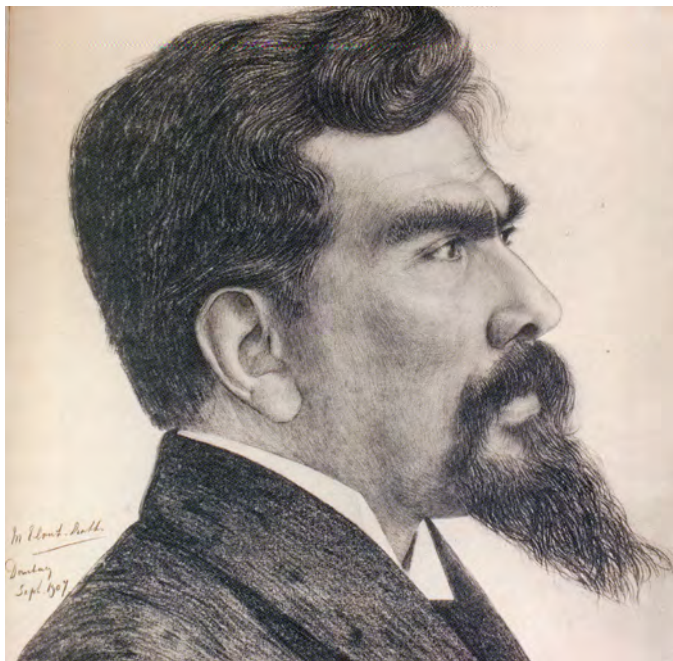
Henriëtte's zuster Mies Elout-Drabbe was schilderes en bevriend met kunstenaars als Arthur van Schendel¹⁴, Rik Roland Holst¹⁵, Johan Huizinga¹⁶, Piet Mondriaan¹⁷ en Jan¹⁸ en Charley¹⁹ Toorop. Samen met Jan Toorop organiseerde zij verkooptentoonstellingen in Domburg in de jaren 1911 tot en met 1921. Hier werd het werk van o.a. Ferdinand Hart Nibbrig²⁰, Jacoba van Heemskerk²¹, Jan Heijse²², Piet Mondriaan, Max Cramer²³, Marie Evers-Keg²⁴, Paul Schulze²⁵, Joseph Posenae²⁶, Walter Vaes²⁷, Jan Willems²⁸, Maurice Góth²⁹ en van de organisatoren Mies Elout-Drabbe en Jan Toorop zelf, tentoongesteld en te koop aangeboden.

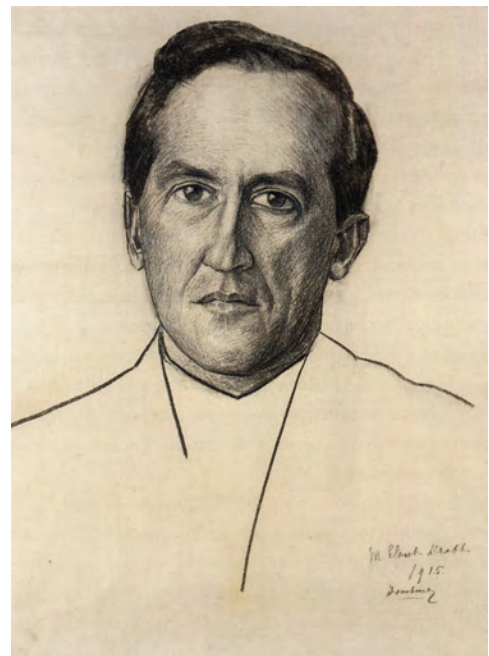
Mies Elout-Drabbe, *Portret Charley Toorop*, 1907
Potloodtekening met kleurpotlood, 43,5 x 32,5
Particuliere collectie

Mies Elout-Drabbe, *Portret van Arthur van Schendel*,
1913, potlood en zwart krijt op papier, 58 x 44 cm
Particuliere collectie

Mies Elout-Drabbe, *Portret Jan Toorop*, september 1907,
Isografie³⁰ van een potloodtekening, 29 x 31 cm.
Collectie Elout-Drabbe

Mies Elout-Drabbe, *Portret Piet Mondriaan*
1915, houtskool en zwart krijt op papier,
63 x 50 cm.
Collectie Gemeentemuseum Den Haag

Vader Johan Drabbe (Bergen op Zoom 1839- Domburg 1916) kwam uit een oud magistratengeslacht uit Bergen op Zoom. Hij koos voor een militaire loopbaan en dus automatisch voor een zwerversbestaan. De familie Drabbe verhuisde van Bergen op Zoom, naar Wijk bij Duurstede, Nijmegen, Utrecht, Maastricht, Gorinchem en daarna Amsterdam. Zijn laatste standplaats was Arnhem. Johan Drabbe zwaaide af als generaal-majoor van de genie.

De zusters Henriëtte (Arre) en Mies (Moen) hadden nog twee broers Johan Charles Arthur (Piet) en Louis Hendrik Albert (Hen). Na vaders pensioen verhuisde de familie in 1895 vanuit Arnhem, naar Domburg. Daar raakte de oud-generaal zeer bevriend met Jan Toorop. Hij uitte zijn bewondering voor de schilder in een reeks gedichten, die werden gedrukt in *Domburgsch Badnieuws*.

1929-1955, het derde huwelijk en de laatste jaren alleen

Johan Hendrik Labberton trouwde voor de derde keer, hij was 51, op 18 december 1929 in Berlijn met Hillegard Helena Frieda Olga von Schiersted. Zij was 31. Zij was geboren op 6 januari 1898. Hij had Hillegard ontmoet tijdens een Kür in Duitsland.

Tussen de twee wereldoorlogen werd Johan erg anti-Duits. Hij verbood zijn vrouw zelfs haar Duitse vrienden thuis te ontvangen. Dit resulteerde in een zodanige ruzie, dat ze niet meer met elkaar spraken, hoewel ze in het zelfde huis bleven wonen.

Hillegard overleed op 14 november 1945 in 's-Gravenhage, 47 jaar oud.

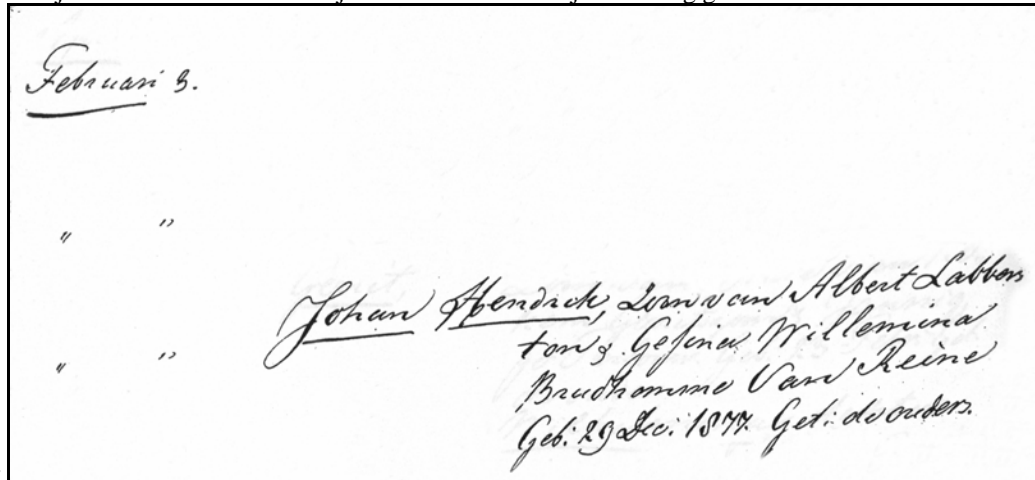
In 1955 kreeg Johan Hendrik een attaque en werd zeer slechtiende. Op 17 juli 1955 pleegde hij zelfmoord.

Dankbetuiging: De auteur van dit artikel heeft veel medewerking gehad van mevrouw Mr. Majorie Norma Waltera Dettmeyer- Labberton, mevrouw Anne F. Steinmetz, de heer D. Labberton, Hzn, de heer H. F. Elout en de heer E. Stapelveld. Speciale dank gaat uit naar de heer Rudi Labberton voor zijn fantastische ondersteuning!

de kerk in Domburg met ervoor een reproductie van een schilderij van Piet Mondriaan.

¹ Zij was niet onbemiddeld en stierf jong. Albert Labberton kreeg last van zijn ogen maar dank zij het vermogen van zijn overleden vrouw kon hij in Oosterbeek van zijn oude dag genieten

² Doopboek Nederlands Hervormde Gemeente Ameide

³ Johan Hendrik had een broer Herman Cornelis Labberton. Geboren 21 juli 1879 te Ameide. Hij was notaris in Den Haag en overleed op 17 september 1963.

Johan Hendrik's zuster Willemina Gesine Albertine (Mien) Labberton werd op 6 april 1883 in 's-Gravenhage geboren en overleed op 27 maart 1966 te Oosterbeek. Mien was schrijfster van voornamelijk kinderboeken.

⁴ Haar vader was Campegius Willem Ranchers Hora Siccama van Farmsum geboren in Hoogezand.

Haar moeder was Ida Johanna Bertling. Geboren 13 juni 1852 te Assen. De ouders van Wobbina trouwden op 15 oktober 1874.

⁵ Albert Verwey (1865-1936) was dichter en geleerde. Als dichter stond hij aanvankelijk sterk onder invloed van Willem Kloos, maar allengs ontdekte hij een eigen weg, die hem naar een nogal abstracte en verstandelijke poëzie leidde. Als geleerde doceerde hij van 1924 tot en met 1935 in Leiden. Verwey schreef ook essays, vertaalde Dante, gaf het verzamelde werk van Vondel uit in een volkseditie, en was op nog allerlei andere manieren actief in 'de Letteren'.

⁶ Frederik van Eeden (1860-1932) was psychiater, wereldverbeteraar en schrijver. In die laatste hoedanigheid werd hij onder andere bekend door de romans *De Kleine Johannes* en *Van de Koele Meren des Doods* en door de parodistische dichtbundel *Grassprietjes* die hij schreef onder het pseudoniem Cornelis Paradijs en waarin de negentiende-eeuwse gezapige domineespoëzie belachelijk werd gemaakt.

⁷ Henriëtte Johanna Maria werd geboren op 14- juli 1868 in Wijk bij Duurstede en was de dochter van Johan Drabbe en Louisa Helena Boogaert.

⁸ Meisa Steinmetz-Labberton had een kliniek in Ellecom. In 1956 verpleegde zij haar tante, de schilderes Mies Elout-Drabbe samen met haar man Paul Elout. Meisa leidde de kliniek en haar man deed de huishouding. Johan Hendrik Labberton had niet veel op met Rudolf en refereerde aan hem als 'de huisknecht' van mijn dochter. Hoewel Rudolf Steinmetz geen lid was van de NSB was hij zeer pro-Duits en schreef hij artikelen over een verenigd Europa onder Duitse leiding. De 'Steinmetzen' hadden geen kinderen. Meisa overleed op 9 februari 1963 in Rhenen, 53 jaar oud.

⁹ Rudolf Theodoor is geboren op 19 april 1900 in 's-Gravenhage als zoon van Sebald Rudolf Steinmetz, de grondlegger van de Volksuniversiteit.

¹⁰ Francisca van Vloten, Hesther van den Donk, Jacqueline van Paaschen-Louwerse, *Reünie op 't Duin, Mondriaan en Tijdgenoten in Zeeland*, Zwolle, 1994.

¹¹ De excentrieke auteur Lodewijk van Deyssel (pseudoniem van K.J.L. Alberdingk Thijm, 1864-1962), een van de 'Tachtigers', maakte onder meer naam met zijn virtuoos geschreven 'scheldkritieken'. Maar hij schreef ook omstreden romans, zoals het obscene geachte *Een liefde* (1887) en het nauwelijks minder opschudding verwekkende *De kleine republiek* (1889), waarin hij putte uit zijn eigen ervaringen op de roemruchte katholieke kostschool Rolduc bij Kerkrade. Van Deyssel beschreef deze instelling als een waar terreurinstituut. Willem Drees was van 1919 tot 1931 wethouder Sociale Zaken in den Haag. Van 1931 tot 1933 was hij daar wethouder van Financiën en Openbare werken. In 1933 vertrok hij naar de Tweede Kamer

¹² Willem Drees was van 1919 tot 1931 wethouder Sociale Zaken in den Haag. Van 1931 tot 1933 was hij daar wethouder van Financiën en Openbare werken. In 1933 vertrok hij naar de Tweede Kamer. Hij is degene die later bekend werd als 'Vadertje Drees' en die vernoemd is in de uitdrukking 'van Drees trekken'.

¹³ Francisca van Vloten, *Moen. Tussen Toorop en Mondriaan, De kunstenaars Mies Elout-Drabbe 1875-1956*, Vlissingen, 2004.

¹⁴ Van Schendel (1874-1946) is een van de belangrijkste prozaschrijvers van de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij debuteerde in 1896 met het verhaal *Drogon*, maar maakte vooral naam met de neo-romantische werken *Een zwerver verliefd* (1904) en *Een zwerver verdwaald* (1907). Veel van zijn werk publiceerde hij eerst in tijdschriften alvorens het in boekvorm te laten verschijnen. De publicatie van zijn zogeheten Hollandse romans *Het fregatschip Johanna Maria* (1930), *Jan Compagnie* (1932) en *De Waterman* (1933) betekende een keerpunt in Van Schendels oeuvre.

¹⁵ Rik Roland Holst was een oom van de bekende dichter Adriaan Roland Holst.

¹⁶ Huizinga (werd geboren in Groningen. Zijn vader, Dirk Huizinga, was daar hoogleraar fysiologie. Zijn moeder, Jacoba Tonkens, stierf toen Johan 2 jaar oud was. In Groningen genoot Johan ook zijn middelbare scholing aan het stedelijk gymnasium. In 1891 schreef hij zich in aan de Groninger universiteit, waar hij vier jaar studeerde. Hij legde zich voornamelijk toe op de vergelijkende taalkunde. Hij werd een kenner van het Sanskriet. Na afloop van zijn studie startte Huizinga in Leipzig op zijn promotieonderzoek dat hij in 1897 afrondde. Zijn proefschrift betreft de rol van de *vidusaka*, een soort nar, in het oud-Indische toneel. In de jaren daarna doceerde hij geschiedenis in verschillende Nederlandse plaatsen, om in 1905 terug te keren naar zijn geboortestad waar hij zich aan de universiteit verbond. In 1915 aanvaardde Huizinga de benoeming tot hoogleraar algemene geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. In Leiden zou Huizinga het boek schrijven waar hij wereldfaam mee verwierf, *Herfstij der Middeleeuwen*. Dit boek verscheen in 1924 in het Duits en het Engels. Hiermee brak Huizinga internationaal door als historicus van naam. Op verzoek van een Amerikaanse uitgever schreef Huizinga een boek over Erasmus. Achteraf was hij zelf niet geheel gelukkig met het resultaat van zijn relatief beknopte studie, maar niettemin heeft zijn studie de belangstelling voor Erasmus aanzienlijk vergroot. Huizinga stierf op 1 februari 1945 in De Steeg na een korte ziekte.

¹⁷ Pieter Mondriaan (geboren op 7-3-1872, Amersfoort en gestorven in 1944 in New York). Leerling van de academie te Amsterdam. Aanvankelijk schilderde hij landschappen in impressionistische trant. In 1912 ging hij naar Parijs, waar hij zich bij de kubisten aansloot. In de jaren 1914-18 was hij weer in Holland. Richtte toen met andere (Theo van Doesburg, Bart van der Leek e. a.) het tijdschrift '*De Stijl*' op. Sindsdien keerde hij zich uitsluitend tot de abstracte (geometrische) kunst. In 1919 ging hij naar Parijs terug, in 1938 naar Londen en vandaar naar New York in 1942.

¹⁸ Jan Toorop werd geboren op 20 december te Poerworedjo (Java) en stierf op 3 maart 1928 in den Haag. Kwam op 14-jarige leeftijd naar Nederland. Leerling van de academies te Amsterdam en te Brussel. In 1884 is hij te Mechelen met de Groux, in 1885 te Londen. Van 1890 tot 1892 woonde hij in Katwijk en na 1895 in den Haag. Een der veelzijdigste kunstenaars van zijn tijd. Schilderde portretten en landschappen en stadsgezichten.

¹⁹ Charley Toorop. (Mevrouw Fernhout –Toorop) werd geboren op 24 maart 1890 in Katwijk en stierf op 6 november 1955 in Bergen. Autodidacte, begon op 21^e jaar te schilderen. Zij schilderde voornamelijk portretten, groepen, stilleven en landschappen.

²⁰ Ferdinand Hart Nibbrig. Geboren op 5 april 1866 te Amsterdam en gestorven op 12 oktober 1915 te Laren. Leerling van de academie te Amsterdam en van het atelier Cormon te Parijs. Schilderde landschappen, figuren en decoratieve onderwerpen.

²¹ Jonkvrouw Jacoba Berendina van Heemskerk van Beest. Geboren op 1 april 1876 te 's-Gravenhage en gestorven op 3 augustus 1923 te Domburg. Leerlinge van W. Hamel, van de academie te 's-Gravenhage en van Jan Toorop. Schilderes, houtsnijder, litografe en etser.

²² Jan Heijse. Geboren op 10 september 1882 te Zierikzee en gestorven op 4 februari 1954 te Veere. Leerling van Nuijs te Middelburg en van de academie te Amsterdam, na 1923 te Veere. Schilder, etsen, houtsnijder en illustrator van Zeeuwse verhalen.

²³ Max Cramer. Duitse portretschilder, werkzaam in Westkapelle in de periode 1914-1916.

²⁴ Marie Sara Evers-Keg. Geboren op 2 oktober 1887 in Princenhage (Breda) en gestorven 6 oktober 1973 in Loosdrecht. Aquarellist, etsen en schilder.

²⁵ Paul Horst-Schulze. Duitse schilder. Geboren op 10 mei 1876 en gestorven op 25 december in Leipzig.

²⁶ Joseph Posenaer. Geboren op 23 november 1876 te Antwerpen en gestorven op 29 januari 1935 te Borgerhout. Leerling van de academie in Antwerpen, later leraar aan die inrichting. Schilderde landschappen, figuren en decoratieve ontwerpen.

²⁷ Walter Vaes. Geboren op 12 februari 1882 te Borgerhout. Leerling van de academie en het Hoger Instituut te Antwerpen. Verwierf de Prix de Rome. Schilderde portretten, stilleven en landschappen.

²⁸ Jan Willems. Van deze schilder is niets bekend.

²⁹ Maurice Góth. Geboren in Szatmar (Hongarije) op 2 maart 1873 en overleden op 11 juli 1944 te Amsterdam. Werkte in de periode 1914-1928 in Domburg. Schilderde havengezichten, portretten, landschappen en stadsgezichten.

³⁰ Isografie is een voorstelling die opgebouwd is door puntjes met dezelfde diameter. Door de puntjesdichtheid te variëren kan men lichtere of donkere plekken op de voorstelling aanbrengen.

Oost west, thuis minder best

Het turbulente leven van Govert de Bruijn

In 1579 vestigde Henrick Petersen de Bruijn zich als secretaris in Ameide. Zijn zoon Andries was naast bierbrouwer gedurende een vijftal jaren schepen en zijn kleinzoon Pieter, behalve herbergier, ruim een kwart eeuw lang schepen-burgemeester van dit stadje aan de Lek. Deze Pieter Andriessen de Bruijn huwde 19 juli 1624 met Jannegen Jacobs Verhoeff, uit welk huwelijk zeven kinderen sproten. De vierde spruit, Govert genaamd, zal dus omstreeks 1630 zijn geboren, het jaar waarin zijn grootvader Henrick het tijdelijke met het eeuwige verwisselde ¹.

In tegenstelling tot zijn broers, die in Holland of Utrecht een ambacht kozen, ging Govert Pietersen de Bruijn met de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in zee. Uit een dossier van het hierna te vermelden proces voor het Hof van Holland blijkt, dat hij in 1654 als adelborst uitvoer met 'De Gecroonde Leeuw' ². Dit 1200 ton metende, voor de kamer Enkhuizen der VOC varende, schip vertrok 8 juli van dat jaar 'uijt 't Vlie', moest echter wegens lekkage Goeree aandoen, vanwaar het op 3 september naar de Oost vertrok. Na een reis van ruim acht maanden, waarop 50 doden te betreuren waren, kwam het 12 mei 1655 te Batavia aan ³.

Afbeelding 1: Batavia.

In de jaren vijftig van de 17de eeuw veroverde de VOC op de Portugezen eerst Ceylon en vervolgens, met uitzondering van Goa, het grootste deel van de westkust van India. Govert werd daar als assistent in 1661 te Barssaloor (Canara) aan land gezet, met de opdracht rijst voor Ceylon te kopen ⁴. Vanaf 1664 werd hij vermeld als resident (hoofd van het handelskantoor) aldaar ⁵. Peper was het belangrijkste uitvoerproduct van het commandement Malabar met als hoofdplaats Cochin, waaronder Canara ressorteerde. De VOC betrok haar producten op basis van contracten met inlandse kooplieden ⁶. Govert scheen met één van hen, Narna Maloe, 'die 't meeste bedrieff van de landsnegotie onder sijn maght en monopolie heeft, een wondergroote en confidente vrindschap te hebben' aldus een missive uit Batavia aan de Heren XVII, het in het vaderland zetelende bestuur van de VOC ⁷.

Afbeelding 2: Overwinning van Rijklof van Goens op de Portugezen bij Cochin 1663

Werd Govert terecht verdacht van administratieve knoeierij of was het naijver van collega's, die hem een slechte naam in Batavia had bezorgd, zoals hij zelf suggereerde in een brief van 26 januari 1674? Uit deze brief blijkt dat hij in 1671 had verzocht 'een keer naer ons lieve vaderlandt' te mogen doen, dat zijn 'verlossinge' was toegestaan, maar dat de thuisreis was uitgesteld wegens binnenlandse onlusten, waardoor hij zijn kantoor tijdelijk van Barssaloor naar Mirzee moest verplaatsen ⁸. Handeldrijven ten eigen bate door haar 'dienaren' kwam kennelijk zo vaak voor dat de VOC daar paal en perk aan probeerde te stellen door strenge bepalingen bij terugkeer naar het vaderland, vastgelegd in een 'artijckelbrieff', welks naleving bij ede moest worden beloofd.

Zo mocht uitsluitend worden gereisd met eigen schepen, moest visitatie van persoon en bagage worden gedoogd, was het meenemen van geruilde, gekochte of gekregen goederen, waarvan de waarde meer bedroeg dan drie maanden gage, en van gemunt of ongemunt goud en zilver verboden; geld moest voor het vertrek worden ingeleverd tegen uitreiking van een wissel ⁹. Govert kreeg opdracht om voor zijn vertrek 'rekeningh, bewijs ende reliqua' te doen aan de commandeur te Cochin. Uit een missive van deze autoriteit blijkt dat hij op 27 december 1673 was vertrokken. En dewijl hij in langen tijd niet te voorschijn quam, so bleven wij al met eenigen quaden nadacht beset, tot ons weijnige dagen daerna, soo uijt Wingurla als Canara gewisse tijdingh toequam hoe hij sich in stede van naer Cochin, naer Goa hadt begeven en aldaer was aengecomen met veel gelt, bagagie, twee mejden en een kint en terwoon bij seecker jesuijt, die hem het vaertuijch soude hebben bestelt en ten dien eijnde uijt Goa naar Barssaloor gesonden, mitsgaders dat hij een tijtlangh met de Viceroy in onderlingh gesprec was geweest en aen denselven een kostelijck juweel hadde geschoncken', waarna Govert 27 januari 1674, zonder passage te moeten betalen, met het Portugese schip 'St. Pedro de Ratis' naar Lissabon vertrok en vandaar doorreisde naar Amsterdam ¹⁰.

Govert keerde terug naar zijn geboorteplaats Ameide, waar hij 29 november 1674 optrad als doopgetuige. Op 8 januari 1675 werd hij door Wolphert van Brederode beleend met het door hem van de erfgenamen van Willemina van der Noot voor fl13.000 gekochte Huize Killesteijn met twee hofsteden en 35 morgen land te Lexmond ¹¹.

De ene helft van de koopsom werd contant, de andere met een schuldbrief voldaan ¹².

Govert huwde 10 mei 1675 als jongeman te Molenaarsgraaf met Margareta Coxius, jongedochter, die aldaar 6 april 1651 was gedoopt als dochter van Ds. Jacobus Coxius en Agata Michels. De VOC was inmiddels achter Goverts verblijfplaats gekomen en verzocht het Hof van Holland hem 'te apprehenderen ende te logeren op de Voorpoorte van desen Edelen Hove (de huidige Gevangenpoort te 's-Gravenhage) ende voorts tegens denselven te procederen.'

Afbeelding 3: De Gevangenpoort te 's-Gravenhage.

Dit op de beschuldiging dat hij 'sigh heeft begeben naer Goa, een stadt onder de Croon Portugael behoorende, ende voorts vandaer sonder eenigh consent ofte dimissie van de Compagnie met de Portugeesche schepen naer Portugael ende wijders vandaer hier te lande gekomen ende dat oock directelijck tegens den artijckelbrieff bij hem besworen'.

Het Hof van Holland besloot 8 november 1675 dienovereenkomstig, waarna de VOC zich wendde tot de Kamer van Justitie te Vianen, die de jurisdictie over Lexmond uitoefende, met een verzoek tot arrestatie van Govert, dat 19 januari 1676 werd ingewilligd ¹³.

Op 21 januari voldeed men aan het verzoek van de VOC om 'appointement, waarbij stadhouder ende leenmannen van den Huijse van Vianen mitsgaders schouten ende geregten, daeronder de voorszejde De Bruijn eenige huijsen of landen heeft leggen, mogte werden geinterdiceert om over getransporteert, alinatie ofte beswarenisse te staen, directelijck ofte indirectelijck, op peene van nulite ende hondert dubbele Nederlantze rijders jeegens den heere te verbeuren, dat mede desselfs meubilen mogte werden verseeckert ende geïnventariseert totdat cautie voor der supplianten agterwesen ende pretensiën sal wesen gestelt' ¹⁴.

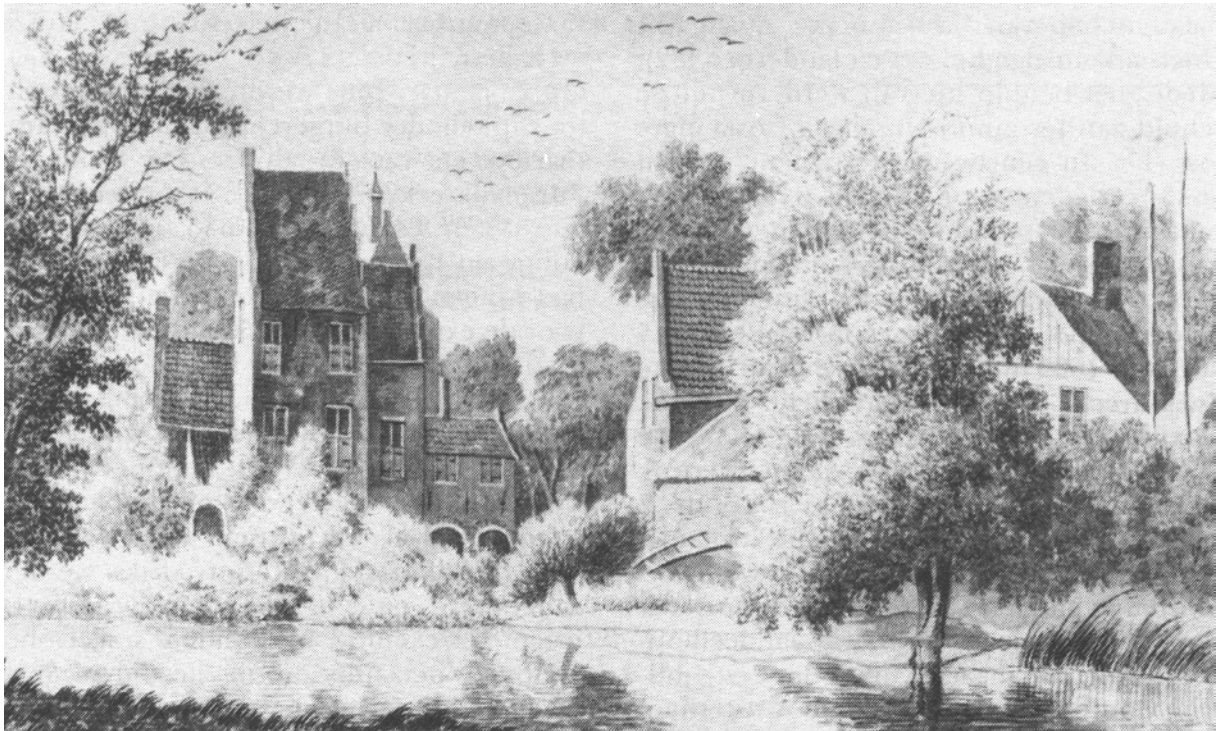
Govert had getracht Killesteijn tegen het dreigend beslag veilig te stellen door het 21 november 1675 over te dragen aan zijn schoonvader Ds. Coxius ¹⁵.

Laatstvermelde schrok blijkbaar terug voor de consequenties en liet deze transactie op 22 januari 1676 'voor de clocke drie ueren' ongedaan maken ¹⁶.

De inmiddels te Lakerveld ondergedoken Govert verleende van daar uit zijn neef Andries Willemsen de Bruijn procuratie om dezelfde dag tussen drie en vier uur Killesteijn en de volgende dag (zondag!) zijn roerende goederen ten onderpand te stellen aan een lening van fl 15.000 à 6% van Jeronimo Nunes da Costa, agent van de koning van Portugal, te Amsterdam ^{17 18}.

De ongebruikelijke vermelding van het tijdstip in deze akten is tekenend voor de poging om justitie voor te blijven.

Op 24 en 25 januari maakte de deurwaarder de beslissing van de Kamer van Justitie bekend aan respectievelijk het Leenhof van Vianen en het college van schout en schepenen te Lexmond ¹⁹. Kennelijk heeft men Govert zo lang mogelijk de hand boven het hoofd gehouden.

Afbeelding 4: Huize Killesteijn te Lexmond (1766) door H. Tavenier

Op 29 januari vond inventarisatie plaats van de op Killesteijn aanwezige goederen en stelde Ds. Coxius zich hiervoor borg ²⁰. Govert trachtte zich uit de penibele situatie te redden door een rekest te richten aan Prins Willem III, 'versoekende dat Uw Hoogheijt hem suppliant, als hebbende over de aghrien jaeren den dienst der voorgeschreven Compagnie sonder reproche waergenomen ende ontslagen zijnde, volcome verantwoordingh ende transport van sijn bewint aen den resident Robbert Lintseij vanwege de voorgeschreven Compagnie gedaen ende geen ontrouwe gepleeght, de onbedaghtsaemheijt ende misslagh van al te spoedigen vertreck sonder demissie soude gelieven te pardonneeren ende van 't vervolgh van de justitie te doen ontslaen' ²¹. De VOC, via het Hof van Holland om advies gevraagd, was het met deze voorstelling van zaken niet eens en 'meijnen dat hij weder nae Indiën behoort te werden gesonden om sijn saecke aldaer te verantwoorden' ²². Vermoedelijk werd de zaak geseponeerd.

Govert gaf weer van zijn aanwezigheid blijk op 5 augustus 1677, toen hij met Margareta voor notaris Anthonij Delneff te Vianen testeerde, waarbij zij elkaar lijftochtten en tot universeel erfgenaam benoemden ²³.

Op 3 oktober 1677 kocht het huis van zijn inmiddels overleden ouders aan de Voorstraat te Ameide voor fl.750 van zijn mede erfgenamen ²⁴. De achting voor Govert was door de gebeurtenissen niet gedaald; als tevoren werd hij in alle akten aangeduid met 'de heer' Govert de Bruijn.

In 1680 en '81 werd hij benoemd tot schepen ^{25 26} en in 1682 tot heemraad van Lexmond ²⁷. Van 1 januari 1682 tot 23 juni 1683 was hij ouderling van de Gereformeerde Gemeente te Lexmond ²⁸.

Desondanks kon hij blijkbaar niet aarden in zijn geboortestreek, want begin 1683 maakte hij aanstalten om te vertrekken. Op 20 maart van dat jaar verkocht hij zijn veestapel voor fl 424,15 en 19 juni daaraanvolgend zijn roerende goederen en te velde staande gewassen voor fl1072,16 'bij maniere van erffhuijs ende op erffhuijsrecht' ^{29 30}.

Op 5 juni hadden Govert en Margareta aan haar vader Ds.Coxius en hun zwager Pieter van der Werff, koopman te Dordrecht, die gehuwd was met Anna Coxius, algehele procuratie verleend ³¹.

Op 6 juni 1683 hadden zij een hypotheek van fl 6.000 à 4% ten gunste van de kinderen van wijlen Cornelis Pompe, heer van Meerdervoort, gevestigd op uit de nalatenschap van haar moeder Agata Michels afkomstige huizen en landerijen ³². Mede met behulp hiervan werd 16 juli de schuld aan Jeronimo Nunes da Costa afgelost. In een tweede testament, 29 juli 1683 verleden voor Gerard Haesbroeck, notaris te Lexmond, benoemden zij Pieter van der Werff tot administrerende voogd over door hen na te laten minderjarige kinderen ³³. Ten slotte machtigden zij 5 augustus 1683 hun neef Cornelis van Aelst te Zwijndrecht om bij 'afflijvicheijt' van Ds. Coxius hen te vertegenwoordigen bij de boedelscheiding ³⁴.

Kort daarna vertrok Govert met Margareta en hun hierna onder 2 en 3 te vermelden kinderen naar Suriname.

Het beheer van deze kolonie was kort tevoren in handen gekomen van de Sociëteit van Suriname, een door drie aandeelhouders gevormde maatschappij: de West-Indische Compagnie (WIC), de stad Amsterdam en Cornelisz van Aerssen van Sommelsdijck, die tevens het gouverneurschap op zich had genomen.

Uit het huwelijk van Govert en Margareta zijn vier kinderen bekend:

1. Johanna Maria, gedoopt te Lexmond 19 augustus 1677 (getuigen Ds. Coxius en Geertruijt Pieters de Bruijn), overleed waarschijnlijk op jonge leeftijd.
2. Justus Theophilus, waarschijnlijk geboren te Lexmond tussen januari 1679 en juni 1682, over welke periode geen doopaantekeningen bewaard zijn gebleven. Na het overlijden van Govert werd hij 26 augustus 1695 beleend met Huize Killesteijn ³⁵.
3. Johanna Maria, gedoopt te Lexmond 1 maart 1683 (getuigen: Dirk Ambueren, schout, en Susanna Caron). Zij huwde in Suriname voor de eerste maal met Jan van Strijp en voor de tweede maal aldaar op 5 september 1715 met haar neef Jacob van der Werff, zoon van Pieter van der Werff en Anna Coxius.
4. Jacobus, geboren te Paramaribo volgens een aantekening bij de vermelding van zijn huwelijk met Aernoudina Catharina Cores, dat 34 maart 1717 op de plantage werd bevestigd. Na het overlijden van zijn broer was hij 24 september 1716 beleend met Huize Killesteijn ³⁶.

Afbeelding 5: Gezicht op Paramaribo, achttiende eeuw. Stichting Atlas van Stolk, Rotterdam.

Op 22 januari 1684 werd Govert aangesteld tot kapitein der burgercompagnie van Paramaribo en van de divisie der Para-en Zurenaukreek³⁷, 3 juli 1684 tot weesmeester³⁸ en 3 september tot Raad van Politie en Justitie³⁹. Op 23 januari 1685 had hij een ‘warrant’ (grondbrief) gekregen voor de exploitatie van 1500 akkers (644 ha) op de linkeroever van de bovenloop van de Commewijne⁴⁰. Deze plantage, die hij voorzag van ‘een dubbelt watermolen en suikerwerk’⁴¹, kreeg later de naam Killesteijn-Nova. Het werk op de plantages werd hoofdzakelijk verricht door negerslaven, die door de WIC uit Afrika werden aangevoerd en aan de planters verkocht tegen verrekening in ponden suiker, het nationale betaalmiddel in die tijd in Suriname (1 lb suiker=1 stuiver). Om hen bij ontvoering of ontvluchting te kunnen herkennen en terug te brengen, moesten zij worden voorzien van een brandmerk⁴². Voor Govert waren dit de letters GDB, die werden aangebracht met een ‘silver merckijser’, vermeld in een inventarislijst van 1728⁴³. Govert, die aanvankelijk werkte in compagnonschap met Jacob Bruijser, beschikte in 1684 over 9 en in 1693 over 58 slaven^{44 45}. Uiteraard waren voor sommige werkzaamheden geschoolde werkkrachten onmisbaar, die door Pieter van der Werff in Dordrecht bij notariële akte werden aangenomen.

Datum:	Naam, burgerlijke staat en herkomst:	Beroep:	Jaarwedde:
29.09.1685	Claes Pouwelsen Sonnius	Meester Timmerman	fl 150
19.04.1685	Hendrick Gerritsen de Bruijn van Dordrecht	Kuiper	fl 120
19.04.1685	Abraham Gillissen Coninck, van Dordrecht	Kuiper	fl 90
21.04.1685	Johannis Croesen, van Dordrecht	Smid	fl 145

07.05.1685	Sijbert van Scheers van Dordrecht	Metselaar	fl 145
08.05.1685	Bastiaen Jansen van Gelder, van West-IJsselmonde	Meester Molenmaker en Huistimmerman	fl 365
10.05.1685	Johannis Nobelingh, Jongeman van Vianen	Chirurgijn	fl 130
14.06.1689	Hellegert van der Linden, Jongeman van Dordrecht	Kuiper	fl 130
15.06.1689	Denijs Cornelissen, Jongeman van Dordrecht	Kuiper	fl 130

Tabel 1: Te Dordrecht aangenomen vaklieden voor de plantage Killesteijn-Nova.

Op 27 mei 1687 vertrok Justus Theophilus met het schip 'De Jonge Jacoba' naar het vaderland⁴⁶. Margareta volgde met Johanna en Jacobus op 31 mei 1688 met de St. Maria⁴⁷ en Govert ruim twee jaar later met De Europa, volgens het cognossement op 20 juni 1690 'gereet leggende voor Paramaribo om met den eersten goeden wint die God verleen sal, te zeijlen na Middelburgh in Zeelandt'⁴⁸. Hier te lande vestigde Govert 23 november 1690 een hypotheek van fl6.000 à 4% op Huize Killesteijn c.a. ten gunste van Cornelis van Aelst, die 2 juni 1690 de schuld aan de kinderen van wijlen Cornelis Pompe had afgelost. Op 14 december 1690 bevestigde hij de algehele procuratie aan Pieter de Werff⁴⁹. Op 3 januari 1691 vertrok Govert met zijn gezin met het schip De Princes Roijael van Texel weer naar Paramaribo, waar hij 21 februari aankwam⁵⁰. Het zou zijn laatste zeereis zijn. Na juli 1693 liet hij, vermoedelijk door ziekte, verstek gaan op de vergaderingen van de Raad van Politie. Op een cargalist van verschepte suiker werd 22 februari 1694 in plaats van Govert, zijn vrouw vermeld⁵¹. Het doek was gevallen voor een avontuurlijke burgemeesterszoon uit Ameide.

Bronvermelding:

¹ De Nederlandse Leeuw, 96, 306-309.

² ARA. Archief Hof van Holland, 5307.

³ J. R. Bruijn, E. S. van Eyck van Heslinga, F. S. Gaastra en I. Schöffer. *Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries, II, Outward-bound voyages from the Netherlands to Asia and the Cape 1595-1794*, 's-Gravenhage, 1979.

⁴ J. A. van der Chijs. *Dagh-register, gehouden in 't Casteel Batavia van 't passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1661*, Batavia, 1889.

⁵ Ibidem, anno 1664, 431. Batavia 1893.

⁶ H. K. s'Jacob. *De Nederlanders in Kerala 1663-1701*. RGP kleine serie 43, LVII. 's-Gravenhage, 1976.

⁷ W. Ph. Coolhaas. *Generale missiven van Gouverneurs-generaal en Raden aan Heren XVII der VOC 1655-1674*, RGP grote serie 125, 911. 's-Gravenhage 1968.

⁸ ARA Archief VOC, 1304, 311r-318v.

⁹ J. A. van der Chijs. *Nederlandsch-Indisch plakaatboek 1602-1811*, 253-299. Batavia, 1886.

¹⁰ W. Ph. Coolhaas. *Generale missiven van Gouverneurs-generaal en Raden aan Heren XVII der VOC, IV 1675-1685*, RGP grote serie 134, 123. 's-Gravenhage, 1971.

¹¹ ARA. Archief Leenhof van Vianen, 30, 206-207.

ARA. Oud rechtelijk Archief Lexmond, 9.

¹² ARA. Oud rechtelijk Archief Lexmond, 9

¹³ ARA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 233, 159r-159v.

¹⁴ ARA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 9.

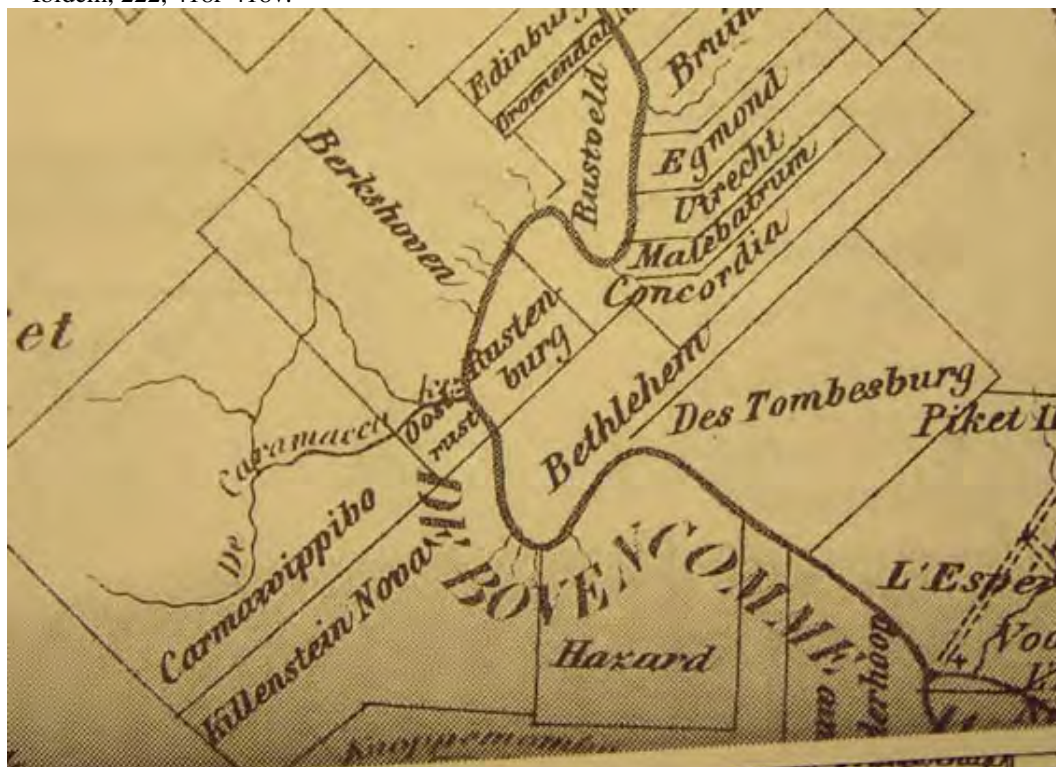
¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ ARA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 252.
- ²¹ ARA. Archief hof van Holland, 436, IIIv-113r.
- ²² Ibidem, 4624.
- ²³ ARA. Oud Notarieel Archief Lexmond, 5302.
- ²⁴ ARA. Oud Rechtelijk Archief Ameide, 46, 277.
- ²⁵ ARA. Oud rechtelijk Archief Lexmond, 10, 74r.
- ²⁶ Ibidem, 11, 10r-10v.
- ²⁷ Ibidem, 11, 31v.
- ²⁸ KAL. Notulen kerkeraad Hervormde Gemeente Lexmond.
- ²⁹ ARA. Oud Rechtelijk Archief Lexmond, 56.
- ³⁰ Ibidem..
- ³¹ GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 279.
- ³² GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 793, 22-24.
- ³³ ARA. Oud Notarieel Archief Lexmond, 5302.
- ³⁴ GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 279.
- ³⁵ ARA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 31, 396-399.
- ³⁶ Ibidem, 33, 103r-105r.
- ³⁷ ARA. Archief Sociëteit van Suriname, 212, 232r-232v.
- ³⁸ Ibidem, 213, 56v.
- ³⁹ Ibidem, 214, 118.
- ⁴⁰ Ibidem, 216, 310r-310v.
- ⁴¹ Ibidem, 220, 216r-230v.
- ⁴² Ibidem, 187, 13r-14r.
- ⁴³ ARA. Oud Notarieel Archief Suriname, 162, 7r-17v.
- ⁴⁴ ARA. Oud Notarieel Archief Suriname, 213, 204v-242r.
- ⁴⁵ Ibidem, 227, 205.
- ⁴⁶ Ibidem, 216, 448r.
- ⁴⁷ Ibidem, 218 52r-53r, 100r.
- ⁴⁸ Ibidem, 220, 216r-230v, 286r.
- ⁴⁹ GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 283.
- ⁵⁰ ARA. Archief Sociëteit van Suriname, 221, 81r-81v, 89r-98r.
- ⁵¹ Ibidem, 222, 418r-418v.

Fragment van een plantagekaart van Suriname.

Van de heer Dennis Lee Kong kreeg ik het bovenstaande kaartfragment en de onderstaande informatie over Killenstein Nova:

Volgens de kaart van Walraven was in 1715 de plantage in handen van Jan Coderq de plantage des Tombesburg was in handen van een Willem de Bruyn. Ottens geeft in 1718 als eigenaar ook Jan Couderc voor Killenstein Nova. In 1737 zie ik op de kaart van Lavaux de naam "de Bruin Goversz" In 1770 zie ik op de kaart van Lavaux een plantage Killensteyn nieuw landen aan de Commewijne met als eigenaar P. van der Werff de plantage is 500 akkers groot. Op dezelfde kaart van 1770 van Lavau de plantage Killestein Nova 250 akkers groot met als eigenaar J. de Bruyn & comp. De almanak van 1793 geeft voor de plantage Killenstein aan dat het een coffy en katoen plantage is met als eigenaar B. van Velsen no. Ux. De almanak van 1793 geeft voor de plantage Killenstein Nova dat het een coffy en katoen plantage is met als eigenaar H. de Beranger.

De almanak van 1821 geeft voor de plantage Killenstein aan dat die inmiddels 725 akkers groot is een koffie plantage is met als eigenaar boedel Tallen en gebroeders Cankryn. De almanak van 1821 geeft voor de plantage Killenstein Nova aan dat het inmiddels 1500 akkers groot is een suikerplantage is geworden met als eigenaar S. de La Parra. De plantage Killenstein bezat in 1863 84 slaven. Het was een Koffieplantage aan de Beneden-Commewijne rechts in het afvaren; grenzend stroomopwaarts aan de suikerplantage Mon-Souci, stroomafwaarts aan de koffieplantage Nut-en-Schadelijk. Eigenaren Amandus Hubertus Bots (Helmond) en Arnoldus Gerardus Bots (Helmond), tevens eigenaren van Esthersrust. Op 1 juli 1863 werden de 83 slaven vrijgemaakt en werden de volgende achternamen aan hun gegeven: Antons, Benter, Cornes, Duit, Eeden, Ver, Facet, Gemin, Hoerber, Houwister, Julyson, Klames, Klopstok, Kluit, Krind, Mund, Palman, Pouwes, Roest, Schans, Sister, Stulp, Trop, Ving, van, Walhout, Weels en Zaak.

Vermoedelijk bestond Killenstein Nova als plantage niet meer in 1863 aangezien ik daar niets over heb gevonden.

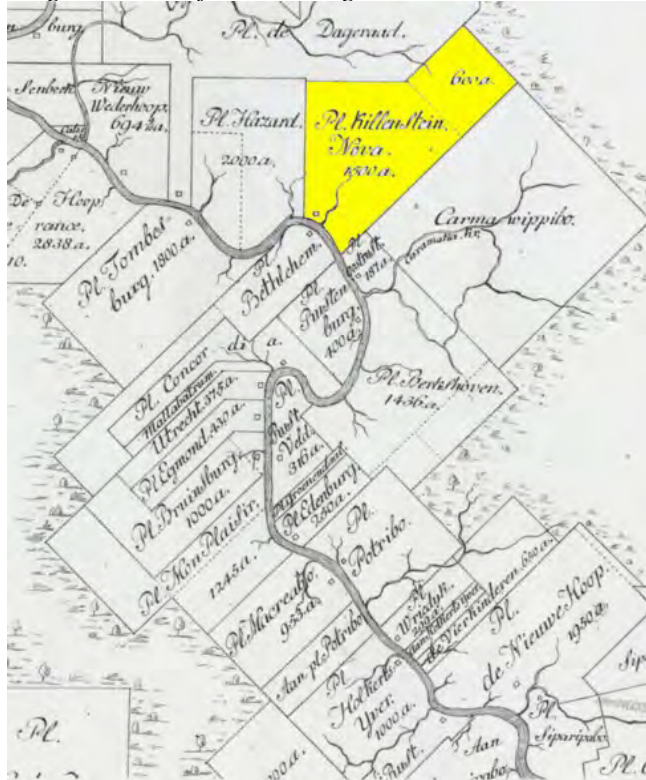
Van de heer Philip Dikland van KDV Architects in Suriname ontvingen wij de volgende informatie:

Boven-Commewijnerivier, suikerplantage Killestein Nova

Volksnaam niet bekend.

linkeroever in 't afvaren

volgorde in 't afvaren: Dageraat, Hazard, Killestein Nova, Oostrust, Berkshoven, Rustveld

plantage Killestein Nova in 1801. Detail van de kaart van Moseberg.

Circa 1680 - stichting plantage

De plantage ligt juist bovenstrooms van de Carameca kreek, en is op oude kaarten dus eenvoudig herkenbaar. Op de kaart van Mogge uit 1677 zijn er nog geen plantages; op de kaart van Frederic de Witt uit 1688 is de vorm van de plantage duidelijk herkenbaar; helaas is de legenda bij die kaart verloren gegaan zodat de eigenaar niet kan worden nagegaan. De z.g. "Labadistenkaart" (Labadisten zijn aanhangers van Jean de Labadie, die uitgeweken waren uit Frankrijk en via België en Zeeland uiteindelijk in Leeuwarden terecht waren gekomen. De eerste gouverneur van Suriname onder Nederlands bewind, Cornelisz van Aerssen van Sommelsdijck kwam uit Leeuwarden. Hij had 2 zusters, die aanhangers waren van Jean de Labadie. Cornelisz had de zusters en hun gevolg een aantal plantages gegeven, waar zij hun geloof konden belijden. Deze hebben als een van de eersten, een plantage kaart uitgebracht. Vandaar de naam Labadisten kaart.) uit 1686 noemt Jan Coderq als de eigenaar. Deze kaart geeft van boven- naar benedenstrooms de volgende informatie :

Hazard	Otto van Vollenhoven
Killestein Nova	Jan Coderq
Oostrust en Berkshoven	Boddeus en Boonar-Rustveld; wed. Hogenkamp

Circa 1690 - Govert de Bruin

Op een gegeven moment werd Govert de Bruyn de eigenaar van de plantage. Hij was in Ameide geboren, een rijke koopman van de V.O.C. en hij kocht het kasteeltje "Killensteijn" nabij Lexmond onder Vianen, waar hij een tijdlang woonde. Daarna vertrok hij naar Suriname. Hij kocht daar de suikerplantage die hij "Killestein Nova" noemde, en woonde met zijn gezin de rest van zijn leven in Suriname. Hij komt bijna niet in de Surinaamse archieven voor, maar deze zijn in de begintijd van de kolonie dan ook erg onvolledig.

Het is een ongebruikelijk verhaal. Rijke Hollanders investeerden graag in Suriname, maar gingen er bijna nooit zelf wonen.

In de Surinaamse archieven komen twee kinderen voor van Govert de Bruyn. Deze zijn niet in Suriname geboren maar kwamen met hun ouders mee naar Suriname:

Jacobus de Bruin Govertszoon

Joanna Maria de Bruyn "geboren van Lexmond onder de landen van Vianen"

Het huis Killestein te Lexmond

Govert de Bruyn was in 1696 al overleden. Zijn weduwe Margaretha Coehuis "wonende in de benedendivisie" hertrouwde in dat jaar met Jan Veer. De naam De Bruijn komt op oude kaarten niet voor nabij de Carameca kreek. Jan Veer komt voor op de kaart van Ottens uit 1718 als plantage-eigenaar nabij de Carameca-kreek, zij het niet helemaal op de juiste plaats.

1737 - de Bruin Goversz. (kaart Lavaux 1737)

De zoon van Govert, Jacobus de Bruin Govertszoon huwde in 1717 met Arnoudina Cores:

"... 1717 maart 1 ondertrouwt Jacobus de Bruijn Govertszoon J:M: geb: aan Paramaribo, met Arnoudina Catharina Cores J:D: geb: in Commetouane. Den 23 d: op d' plant: van d' hr: Cores bevestigt in tegenwoordigheid van veele getuijgen - Abm: Aegid: Engel ..."

Jacobus en Arnoudina woonden in Suriname. Dat blijkt uit diverse registers; Zo trad Jacobus in 1728 nog op als doopgetuige. De geboorteregisters van de gereformeerde kerk zijn volledig tot 1730, en tot dat jaar hebben Jacobus en Arnoudina geen kinderen gehad. Na 1730 is er een zoon geboren met de naam Abraham Jacobus.

In 1744 was Jacobus al overleden; zijn weduwe woonde in Holland op de hofstede Bruijnzigte te Oudshoorn. Zij overleed daar omstreeks 1749; na haar overlijden werd de plantage geïnventariseerd. De familie de Bruin behield de plantage tot 1770.

In februari 1750 was er grote onrust op de buurplantages Killestein Nova, Berkshoven, en Bethlehem. De eigenaar van Bethlehem, Armand Thoma, werd door zijn slaven vermoord, waarna de plantage enkele dagen bezet gehouden, en daarna geheel verlaten. Ook van Killestein Nova en buurplantage Berkshoven ontvluchtten groepen slaven, waarschijnlijk uit vrees voor represaillemaatregelen, want zij waren op de hoogte van het complot tegen Thoma. 31 slaven (van de 200) van Thoma werden teruggehaald, en 11 gedood. Ook 9 slaven van Killestein Nova konden worden teruggehaald. (Dragtenstein 2002, p. 140).

1770 - J. de Bruyn & comp. ; Pieter Kock (kaart Lavaux 1770; ARA NOT inv. No. 699 f. 4)

In 1770 verkocht Abraham Jacobus de Bruyn de plantage aan Pieter Kock te Amsterdam. Pieter Hendrikz. Kock was de zoon van de in 1744 overleden raadsheer van justitie Hendrik Kock (1686 - 1744, O.O.T. no. 21).

Biografie van Dr. J. H. de Bruijn (Co) en zijn vrouw Ellen de Bruijn-ter Denge

Co werd geboren te Utrecht op 21 april 1923. Na de lagere school te hebben doorlopen, ging hij naar de Rijks HBS aan de Kruisstraat. Hij was een goede leerling. In zijn HBS-tijd kreeg hij, mede door invloed van zijn oom Gerard een grote belangstelling voor de chemie. Het was daarom niet te verwonderen dat hij, na het behalen van zijn eindexamen HBS, een studie ging volgen in de faculteit der wiskunde- en natuurwetenschappen.

Op 23 oktober 1961 (Co was toen al 38) werd deze studie bekroond door de verkrijging van de graad van doctor in de wiskunde en natuurwetenschappen. Hij was toen al geruime tijd in dienst van het Rijks Instituut voor de Volksgezondheid, als wetenschappelijk ambtenaar, later wetenschappelijk hoofdambtenaar. Als medewerker van het Bacteriologisch-Serologisch laboratorium heeft hij onderzoek kunnen doen waarop hij promoveerde.

Naast zijn beroepsmatige activiteiten had Co een grote belangstelling voor geschiedenis in het algemeen en genealogie in het bijzonder. Samen met zijn echtgenote Ellen ter Denge heeft hij een aantal belangrijke publicaties het licht doen zien, o.a. in “Nederlandse Leeuw” het tijdschrift van het Koninklijk Genootschap, waarvan Co sinds 1979 lid was. Ook in andere periodieken als “Nederlandse Historiën” en de Indische Navorsers verschenen artikelen van hun beider hand.

J.H. de Bruijn overleed te Doorn op 12 april 2000.

Ellen werd geboren op 22 oktober 1941 te Salatiga, (Nederlands-Indië) als dochter van Bernardus Hermanus ter Denge en Etmee Irène Waleson. Zij groeide aanvankelijk op in

berghotel Kopeng boven Salatiga, waarvan haar vader manager was in dienst van de N.V. Semarangse Administratie Maatschappij. Als gevolg van de inval van de Japanners werd Ellen omstreeks 1942 samen met haar moeder en oma geïnterneerd in achtereenvolgens Lampersari- Sompok, een stadswijk van Semarang, de Tjihapitwijk te Bandoeng en de kampen Banjoebiroe X (een voormalige gevangenis) en XI (een voormalige kazerne). In augustus 1945 vond de hereniging met haar vader plaats. Op 25 mei 1950 vertrok het gezin uit Jakarta definitief naar Nederland.

Na de lagere school te hebben doorlopen ging zij naar de Mulo en daarna naar de Handelsschool.

Na het behalen van diploma Handelsschool heeft zij nog vele diploma's behaald o.a. was zij docente Steno/Typen en Handelscorrespondentie. Zij heeft bij diverse ministeries gewerkt. De laatste jaren van haar leven was zij werkzaam als parlaments stenografe in de Tweede Kamer der Staten Generaal.

Ellen ter Denge is op 28 september 1993 te Zeist overleden.

In augustus 1994 werd op initiatief van de heer Dr. J.H. de Bruijn te Doorn een Stichting in het leven geroepen, die zich ten doel stelt activiteiten op het gebied van genealogisch onderzoek en heraldiek met betrekking tot het voormalig Nederlands Oost-Indië financieel te ondersteunen. Zij werd opgericht ter nagedachtenis aan zijn in 1993 overleden echtgenote Mevr. Ellen de Bruijn-ter Denge.

Door haar huwelijk in 1974 met Dr. J.H. de Bruijn, die naast zijn professionele werk als chemicus een zeer gedreven genealoog was en ook al gedurende tientallen jaren als zodanig actief, werd ook bij haar belangstelling voor familieonderzoek en genealogie gewekt. Voor onderzoek naar haar eigen Indische voorouders was zij in belangrijke mate aangewezen op archief- en andersoortig bronnenmateriaal dat in Indonesische archiefbewaarplaatsen bewaard wordt. Tweemaal, in 1987 en in 1992 heeft het echtpaar De Bruijn een bezoek aan Indonesië gebracht, en bij die gelegenheden ook het Arsip National te Djakarta en Semarang aangedaan. Op deze reizen werd het hun duidelijk, hoe moeilijk het is toegang te krijgen tot de vereiste archieven, en meer nog tot de door hen gezochte dossiers.

De Indische genealogie mag zich de laatste tien jaar in een enorme belangstelling verheugen. De vele activiteiten die door betrokken instellingen en particulieren op dat terrein ontplooid worden, zijn daarvan getuige. Echter, de toegankelijkheid en beschikbaarheid van genealogisch onderzoeksmateriaal via officiële kanalen en instanties laat nog veel te wensen over. Vaak moet de onderzoeker zijn toevlucht nemen tot informele contacten of persoonlijke connecties.

De Stichting hecht eraan op de sinds 1994 ingeslagen weg voort te gaan en wil graag aan haar tot nu toe enigszins bescheiden-ondersteunende activiteit een meer wijdere bekendheid te geven door de instelling van de Ellen de Bruijn Manuscriptprijs .

(Later genoemd de Dr. J.H. de Bruijn-prijs) Deze Prijs is bedoeld als stimulans voor al die onderzoekers die zich op enigerlei wijze met de uitgave van Indisch bronnenmateriaal bezighouden, dat voor veel gebruikers buiten Indonesië van nut kan zijn voor het verkrijgen van kennis over de eigen Indische achtergrond, in de zin zoals de oprichter en de naamdraagster het bedoeld hebben.

Publicaties op dit gebied van Co en Ellen zijn ondermeer: 'Bronnenpublicatie' over het Hervormde Doopboek van Semarang en 'De Indische nazaten van Martinus Christiaan van der Rest' in *De Indische Navorscher* 3 (1990).

DE BRUIJN / DE BRUIN (Ameide)

In blauw negen zilveren zwaarden, dwars geplaatst, het gevest naar de linkerkzijde gericht; in een gouden schildhoofd een blauwe lelie. Helm: een roodgevoerde rechtsgewende zilveren traliehelm met gouden medaillon aan halsnoer. Dekkleden; rechts: blauw, gevoerd van goud, links: blauw, gevoerd van zilver. Helmteken: een antieke vlucht van goud en blauw.

De oudst bekende vertegenwoordiger van dit geslacht is Henrick Petersen de Bruijn (ca. 1554–ca. 1631), die zich in 1579 als secretaris vestigde te Ameide. Van zijn kleinzoon Pieter Andriessen de Bruijn (ca. 1603–ca. 1677), die gedurende vele jaren schepen-burgemeester van Ameide was, zijn twee beschadigde zegelafdrukken in was bewaard gebleven (*De Nederlandsche Leeuw*, 96 (1979), k. 306–309). Laatstgenoemde had zeven kinderen (*De Nederlandsche Leeuw*, 110 (1993), k. 81–110), waaronder:

1. Adriaen Pietersen de Bruijn (overleden ca. 1674), schrijnwerker, wiens nakomelingen voornamelijk in Utrecht woonachtig waren (*De Nederlandsche Leeuw* 115, 1998, k. 34–51), waaronder de mede-auteurs van deze genealogie: Dr. J.H. de Bruijn en E.M. de Bruijn-ter Denge.

2. Daem Pietersen de Bruijn (ca. 1626–ca. 1691), die zich als wagenmaker te Werkhoven vestigde en wiens nakomelingen voornamelijk in het Kromme Rijn-gebied woonachtig waren (*Kwartierstatenboek II*, 1983, 204–205), waaronder de mede-auteur van deze genealogie: C. de Bruin Fzn.

3. Govert Pietersen de Bruijn (ca. 1630–1694), die na een carrière bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie een suikerplantage in Suriname stichtte. Deze tak stierf uit in 1824 met het overlijden van Frederik Otto de Bruijn van Tromp, van wie een wapenafbeelding met kleuraanduiding bewaard is gebleven (*De Nederlandsche Leeuw*, 98 (1981), 416–421).

Literatuur

Genealogie: 'Genealogie De Bruijn (Ameide) 1579–1679', in: *De Nederlandsche Leeuw* 110, 1993, k. 81–110; vervolg genealogie De Bruijn (Ameide) vanaf 1686, in: *Nederlandsche Leeuw* 115, 1998, k.34–51.

Heraldiek: Dr J.H. de Bruijn en E.M. de Bruijn-ter Denge, 'Het wapen van het geslacht De Bruijn (Ameide)', in: *De Nederlandsche Leeuw* 96, 1979, k. 306–309; 'Het wapen De Bruijn van Tromp', *De Nederlandsche Leeuw* 98, 1981, k. 416–421.

EXPOSITIE

AMEIDE-SIONKERK
PRINSENGRACHT

Nico

arts/fotograaf

Jesse

FOTOGRAFIE

AMEIDE · TIENHOVEN

1945-1955

woensdag 12 12-18 uur oktober 2005
donderdag 13 9-18 uur
vrijdag 14 14-21 uur
zaterdag 15 10-17 uur

GRATIS TOEGANG

